

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาความรู้ และเจตคติที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมชุมชน ของประชาชนในจังหวัด นครสวรรค์ ในครั้งนี้ ผู้วิจัยขอนำเสนอแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องประกอบด้วย 3 ส่วน ดังนี้

1. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมชุมชน
2. แนวคิด ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเจตคติ
3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

1.แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับกระบวนการยุติธรรมชุมชน

1.1 ความหมายของยุติธรรมชุมชน

การ์ป และ เคลียร์ (Karp and Clear.2000:324) ให้คำจำกัดความของคำว่า “ยุติธรรมชุมชน” ไว้อย่างกว้าง ๆ คือยุติธรรมชุมชน หมายถึง การป้องกันอาชญากรรมในรูปแบบต่างๆ และกิจกรรมต่างๆของหน่วยงานทั้งหลายในระบบยุติธรรมทางอาญาแบบดั้งเดิม ที่ยอมเปิดหน้างานของตนให้ชุมชนสามารถเข้ามามีส่วนร่วมใน “กระบวนการ” ของรูปแบบหรือกิจกรรมนั้นๆ โดยมีเป้าหมายเพื่อชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน

กูริ (Kuri.2000:235) อธิบายเกี่ยวกับแง่มุมปัญหาทางสังคมและอาชญากรรมไว้ว่า “ยุติธรรมชุมชน คือ แนวคิดที่มองอาชญากรรมว่าเป็นปัญหาสังคมที่มีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชุมชนซึ่งหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมทุกหน่วยควรให้ความสำคัญกับการป้องกันอาชญากรรมในชุมชนเป็นหลัก”

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2550 : 22) กล่าวว่า ยุติธรรมชุมชน หมายถึง “การดำเนินกิจกรรมของชุมชนโดยชุมชนร่วมกันเองหรือร่วมกับภาครัฐในลักษณะของหุ้นส่วน โดยการนำทุนทางสังคมที่ดีงามและศักยภาพของชุมชนมาใช้ เพื่อสร้างภูมิคุ้มกันและความปลอดภัยจากอาชญากรรม ความเป็นธรรม และความสงบสุขของชุมชน”

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2550 : 58) กล่าวว่า ยุติธรรมชุมชนหมายถึง ยุทธศาสตร์และยุทธวิธีส่งเสริมสนับสนุนหรือกระตุ้นให้ประชาชนในชุมชนเข้ามีส่วนร่วมหรือเป็นหุ้นส่วนในการป้องกันควบคุม จัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ ลดและเยียวยาความเสียหายหรือความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรมหรือการกระทำผิด ตลอดจนรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชนด้วยการฟื้นฟูระบบยุติธรรมเชิงจารีตและ/หรือพัฒนาระบบยุติธรรมชุมชน

สมชาย เอี่ยมอนุพงษ์ (2546 :42) กล่าวว่า “ยุทธธรรมชุมชนเป็นรูปแบบวิธีการเชิงกลยุทธ์ (Strategic method) ในการลดอาชญากรรม และรู้ป้องกันอาชญากรรมด้วยการสร้าง และส่งเสริมการทำงานร่วมกันในลักษณะหุ้นส่วนภายในชุมชนทั้งหลาย” นโยบายของรัฐทั้งหลายที่มุ่งต่อสู้กับปัญหาอาชญากรรม เมื่อเดินตามวิธีการของยุทธธรรมชุมชนจะเน้นการทำงานในเชิงรุก (proactive) และเน้นความสามารถในการแก้ปัญหา (problem -solving) โดยมุ่งไปที่การป้องกันอาชญากรรม , ควบคุมอาชญากรรม ลดปัญหาอาชญากรรม และเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม

สรุปได้ว่า ยุทธธรรมชุมชน หมายถึง กิจกรรมเกี่ยวกับความยุติธรรมและการป้องกันอาชญากรรมทั้งหลาย ที่หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับชุมชนร่วมมือกันในกระบวนการยุติธรรมใด ๆ ทั้งนี้เพื่อคุณภาพชีวิตที่ดีของชุมชน

1.2 องค์ประกอบของยุทธธรรมชุมชน

การ์ป และ เคลียร์ (karp and Clear.2000 : 327 – 331) กล่าวถึง องค์ประกอบของแนวคิดยุทธธรรมชุมชนที่สำคัญ มี 5 ประการ ดังนี้

- 1) เน้นการดำเนินงานพื้นที่ในละแวกเดียวกัน (neighborhood level)
- 2) เน้นการดำเนินงานในลักษณะการแก้ปัญหา (problem solving)
- 3) เน้นการดำเนินงานแบบกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ (decentralizes authority and accountability)
- 4) เน้นการดำเนินงานที่คำนึงถึงความปลอดภัยและคุณภาพชีวิตของชุมชน (gives priority to a community’s quality of life)
- 5) เน้นการดำเนินงานโดยชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม (involves citizens in the justice process)

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2550 : 22 -23) กล่าวว่า ลักษณะที่เป็นองค์ประกอบสำคัญของยุติธรรมชุมชนจากประสบการณ์ในการทำงานกับชุมชนในสังคมไทยน่าจะมีหลักสำคัญที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

- 1) เป็นการดำเนินการในระดับชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน
- 2) เป็นการดำเนินการโดยชุมชนเอง หรือโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับชุมชนในรูปแบบ “หุ้นส่วน”
- 3) กรอบการดำเนินกิจกรรมกว้างกว่ากรอบของกระบวนการยุติธรรม ครอบคลุมซึ่งอยู่บนฐานของ “ความเป็นธรรมตามกฎหมาย” แต่รวมถึง “ความเป็นธรรมทางสังคม” ด้วย
- 4) การดำเนินกิจกรรมมีรูปแบบที่ยืดหยุ่นหลากหลาย โดยจะมีลักษณะเป็นการระดมทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนมาใช้ในการสร้างความปลอดภัยจากอาชญากรรม ความเป็นธรรม ความยุติธรรม และความสงบสุขในสังคม โดยไม่ยึดติดอยู่กับกรอบของกฎหมายและกฎระเบียบแห่งรัฐเท่านั้น โดยอาจเป็นการดำเนินการเชิงรุกเพื่อป้องกันปัญหา หรือดำเนินการร่วมกับกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก หรือดำเนินการเป็นเอกเทศโดยชุมชนเองก็ได้

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2550 : 59) กล่าวว่า เมื่อถอดรหัสนิยาม “ยุติธรรมชุมชน” พบว่ามีคำสำคัญที่น่าสนใจ ดังนี้

- 1) เป็นยุทธศาสตร์เชิงปฏิบัติการในรูปแบบของมาตรการ หรือวิธีการหรือกระบวนการที่กระทำในชุมชนระดับรากหญ้า
- 2) ชุมชนต้องเป็นองค์ประกอบสำคัญในการมีส่วนร่วม หรือเป็นหุ้นส่วน
- 3) ภารกิจหลักๆ ของยุติธรรมชุมชน คือ การป้องกันและควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบของชุมชน แก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ เยียวยาความรุนแรงที่เกิดอาชญากรรม และส่งคืนผู้กระทำผิดกลับสู่ชุมชน
- 4) กิจกรรมที่ดำเนินการมีลักษณะเชิงรุกมากกว่าตั้งรับปัญหาที่ปลายทาง
- 5) มีเป้าหมายสำคัญในการสร้างพลังความเข้มแข็งให้ชุมชน รักษาความปลอดภัยอำนวยความสะดวกยุติธรรมระดับชุมชน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน

อังคณา บุญสิทธิ์.(2546 : 70) กล่าวถึง องค์ประกอบสำคัญของกระบวนการยุติธรรมชุมชน

1) ให้ความสำคัญกับชุมชนท้องถิ่นในฐานะหุ้นส่วน (Partnership) กับกระบวนการยุติธรรม

2) เป็นกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (Restorative justice) โดยการเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากอาชญากรรม

3) มีการบูรณาการผู้กระทำผิดกับการยกระดับความปลอดภัยของสังคม/ชุมชน (enhance public safety) อย่างมีประสิทธิภาพ

สรุปได้ว่ายุติธรรมชุมชน เป็นยุทธศาสตร์เชิงปฏิบัติการในรูปของมาตรการ หรือวิธีการ หรือกระบวนการ ดำเนินการในระดับชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน เป็นการดำเนินการโดยความร่วมมือระหว่างภาครัฐกับชุมชนในรูปแบบ “หุ้นส่วน เน้นการดำเนินงานโดยชุมชนเข้ามีส่วนร่วมในกระบวนการยุติธรรม (involves citizens in the justice process) โดยมีภารกิจหลักๆ ของยุติธรรมชุมชน คือ การป้องกันและควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบของชุมชน แก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ เยียวยาความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรม และส่งคืนผู้กระทำผิดกลับสู่ชุมชน เน้นการดำเนินงานในลักษณะการแก้ปัญหา (problem solving) มีลักษณะเป็นการระดมทุนทางสังคมและศักยภาพของชุมชนมาใช้ในการสร้างความปลอดภัยจากอาชญากรรม ความเป็นธรรม ความยุติธรรม และความสงบสุขในสังคม ทั้งนี้มีเป้าหมายสำคัญในการสร้างพลังความเข้มแข็งให้ชุมชน รักษาความปลอดภัย อำนาจความยุติธรรมระดับชุมชน และพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในชุมชน

1.3 หลักการสำคัญของยุติธรรมชุมชน

หลักการสำคัญเปรียบได้กับหลักปรัชญา การริเริ่มใดๆเกี่ยวกับยุติธรรมชุมชนต่างอาศัยหลักการ หรือหลักปรัชญาดังที่จะกล่าวต่อไปนี้ หลักการหรือหลักปรัชญายุติธรรมชุมชนประกอบด้วยหลักการ หรือหลักปรัชญา 7 หลัก ซึ่งสามารถจัดกลุ่มได้เป็น 2 กลุ่มปรัชญา คือ หลักปรัชญาที่เกี่ยวกับ “หลักการประชาธิปไตย” (Democratic Principles) กับหลักปรัชญาเกี่ยวกับ “หลักความเสมอภาคและความเท่าเทียม” (Egalitarian Principles) (สถาบันวิจัยและพัฒนา กรมคุมประพฤติ.มปป . online :12)

1) หลักประชาธิปไตยประกอบด้วยหลักปรัชญาย่อยๆ 3 หลัก ได้แก่ หลักการตอกย้ำปทัสสถานทางพฤติกรรมของชุมชน (Norm Affirmation) หลักการชดใช้ทดแทน (Restoration) และหลักคุ้มครองความปลอดภัยสาธารณะ (Public Safety)

2) หลักความเสมอภาคประกอบด้วยหลักปรัชญาย่อยๆ 4 หลัก ได้แก่ หลักความเท่าเทียม (Equality) หลักการถักทอสายสัมพันธ์ (Inclusive) หลักการทำงานร่วมกันแบบหุ้นส่วน (Mutuality) และหลักความเป็นผู้นำแบบจิตสาธารณะ (Stewardship)

ยศศักดิ์ โกไศยานนท์. (online:12) กล่าวถึง หลักการพื้นฐานของแนวคิดยุติธรรมชุมชน ได้แก่

- 1) หลักการประชาธิปไตย (Democratic Principles)
- 2) หลักการยึดบรรทัดฐานของชุมชน (Norm Affirmation)
- 3) หลักความเสมอภาคเท่าเทียมกัน (Egalitarian Principles)
- 4) หลักความปลอดภัยชุมชน (Public Safety)
- 5) หลักการพึ่งพาอาศัยกันและกัน (Mutuality)
- 6) หลักการดูแลหรือถักทอสายสัมพันธ์ (Inclusive)
- 7) หลักการเข้าร่วมหรือการมีส่วนร่วมของชุมชน/ประชาชน (Citizen participation)

สรุปได้ว่า หลักการสำคัญของยุติธรรมชุมชน ประกอบไปด้วย หลักประชาธิปไตย ประกอบด้วยหลักปรัชญาย่อยๆ ได้แก่ หลักการยึดบรรทัดฐานของชุมชน หลักการชดใช้ทดแทน และหลักคุ้มครองความปลอดภัยสาธารณะ และหลักความเสมอภาคประกอบด้วยหลักปรัชญาย่อยๆ ได้แก่ หลักความเสมอภาคเท่าเทียม หลักการดูแลหรือถักทอสายสัมพันธ์ หลักการทำงานร่วมกันแบบหุ้นส่วนหรือการมีส่วนร่วมของชุมชน หลักความเป็นผู้นำแบบจิตสาธารณะ และ หลักการพึ่งพาอาศัยกันและกัน

1.4 เปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักกับกระบวนการยุติธรรมชุมชน

หัวใจสำคัญของยุติธรรมชุมชน คือการให้ความสำคัญกับ ทูนทางสังคมของชุมชน และดึงศักยภาพของประชาชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในลักษณะการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมวางแผน ร่วมสั่งการ ซึ่งแน่นอนมีความแตกต่างจากยุติธรรมในกระแสหลักหรือระบบยุติธรรมทางอาญาในปัจจุบันค่อนข้างชัดเจน โดยอาจสรุปให้เห็นถึงความแตกต่างได้ดังนี้ (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย. 2550 : 23 -25)

ตารางที่ 2.1 เปรียบเทียบกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักกับกระบวนการยุติธรรมชุมชน

ยุติธรรมกระแสหลัก	ยุติธรรมชุมชน
1. มีพื้นฐานจากการใช้อำนาจของรัฐในการควบคุมเพื่อไม่ให้มีการทำผิดกฎเกณฑ์หรือกติกาที่กำหนดไว้เพื่อความสงบเรียบร้อยของสังคม	1. มีพื้นฐานจากการสร้างพลังของคนในชุมชนที่ต้องการสร้างสรรค์สิ่งที่ดีให้เกิดในชุมชนของตนจากความศรัทธา ความเชื่อมั่น การให้อภัย การยกย่องให้เกียรติและการคำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
2. มีกระบวนการทัศน์ในการอำนวยความยุติธรรมตามกรอบความยุติธรรมทางอาญา (criminal justice) หรือความยุติธรรมตามกฎหมาย (law-based justice)	2. มีกระบวนการทัศน์ในการอำนวยความยุติธรรมภายใต้กรอบความเป็นธรรมหรือความยุติธรรมทางสังคม (social justice)
3. พื้นที่ในการดำเนินกิจกรรมเพื่อสร้างความสงบเรียบร้อยจะเน้นในหน่วยที่ตั้งของภาครัฐเป็นส่วนใหญ่	3. การดำเนินกิจกรรมจะใช้พื้นที่ของชุมชนที่เกิดปัญหาที่เหตุเกิดเป็นพื้นที่รองรับในการแก้ปัญหาต่างๆ โดยให้สอดคล้องกับวิถีชุมชน
4. ระเบียบ กฎเกณฑ์และกติกาในการดำเนินการจะเป็นการกำหนดโดยรัฐตามตัวบทกฎหมายหรือกฎระเบียบที่เกี่ยวข้อง	4. ระเบียบ กฎเกณฑ์และกติกาในการดำเนินการจะเป็นการกำหนดร่วมกันโดยประชาชน ในชุมชนนั้นๆ โดยคำนึงถึงความสอดคล้องตามประเพณี วัฒนธรรมและความรู้สึกถึงความเป็นธรรมร่วมกันของชุมชน
5. รูปแบบในการดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาอาชญากรรมมีลักษณะเป็นการต่อสู้เพื่อเอาชนะระหว่างผู้กระทำผิดฝ่ายหนึ่งและรัฐอีกฝ่ายหนึ่งโดยมีผู้เสียหายเป็นตัวประกอบ	5. การแก้ปัญหาไม่เน้นการต่อสู้เพื่อแพ้ชนะ แต่จะเน้นการหาทางออกที่ทุกฝ่ายรับได้ โดยให้ความสำคัญผู้กระทำผิด และผู้เสียหาย โดยมีชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม
6. การอำนวยความยุติธรรมมีลักษณะเป็น “การดำเนินงานเชิงคดี” (case - processing)	6. การอำนวยความยุติธรรมเน้นที่ “การแก้ปัญหา” (problem - solving) ที่เกิดขึ้น
7. การจัดองค์กรมีลักษณะเป็นความสัมพันธ์แนวดิ่งและมีรูปแบบที่แน่นอน	7. การจัดองค์กรความสัมพันธ์ในลักษณะเครือข่ายในแนวราบ และมีรูปแบบที่มีความยืดหยุ่นสูง
8. มองความยุติธรรมเป็นประสบการณ์ส่วนบุคคลเฉพาะตัวผู้ที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรมหรือความขัดแย้งในคดีหนึ่งๆ	8. มองความยุติธรรมเป็นประสบการณ์ร่วมของกลุ่มที่สามารถเข้าถึง เรียนรู้ และรับรู้ร่วมกันทั้งชุมชน

อย่างไรก็ตามการดำเนินการตามดำเนินการตามแนวคิดเรื่องยุติธรรมชุมชนนั้นมิได้มอง โดยแยกส่วนจากระบบยุติธรรมของรัฐโดยเด็ดขาดแต่เป็นมาตรการที่ผสมผสานระหว่าง กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักกล่าวคือ “ยุติธรรมชุมชน” มิใช่เป็นการล้มล้างหรือล้มเลิก “ยุติธรรมกระแสหลัก” แต่จะเป็นมาตรการหรือกลยุทธในการเข้าไปเสริมให้กระบวนการยุติธรรม กระแสหลักมีความยืดหยุ่นและมีประสิทธิภาพมากขึ้นในการอำนวยความสะดวกยุติธรรมอย่างแท้จริง

1.5 ภารกิจและเป้าหมายของยุติธรรมชุมชน

จตุรรัตน์ เอื้ออำนวยการ และ คณะ(2550 : 61-63) กล่าวว่า ภารกิจหลัก ที่ชุมชนสามารถ อำนวยความสะดวกยุติธรรมแก่กันและกันได้มี 4 ประการ คือ

1) การป้องกันควบคุมอาชญากรรมและการกระทำผิด หมายถึง การกระทำเชิงรุกใดๆ อันเป็นการยับยั้งหรือชะลอเวลาหรือสถานการณ์มิให้นำไปสู่การเกิดอาชญากรรมและการกระทำ ผิด ด้วยการควบคุม จัดระเบียบชุมชน เห็นเห็นผลและทำการป้องกันก่อนเกิดปัญหาที่อาจเกิด ขึ้นกับบุคคล เวลา และสถานที่ ทั้งที่เป็นกลุ่มเสี่ยงในการกระทำผิดรวมทั้งกลุ่มเสี่ยงในการตกเป็น เหยื่ออาชญากรรมในชุมชน

2) การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ หมายถึง การทำให้ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใน ชุมชนยุติลงหรือบรรเทาความรุนแรงลงด้วยการประสานงาน ดำเนินการเอง หรือ ส่งต่อหน่วยงาน ที่เกี่ยวข้องของคนในชุมชนตามรูปแบบวิธีการเชิงสมานฉันท์หรือวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง กิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ ได้แก่ กระบวนการหรือวิธีการที่ประชาชน มีส่วนร่วมในการจัดการความขัดแย้งที่เกิดขึ้นระหว่าง (1) บุคคลด้วยกัน (2) บุคคลกับระเบียบ กฎเกณฑ์ของชุมชน(3) ระหว่างบุคคลกับระเบียบกฎเกณฑ์ของรัฐ และ (4) ชุติระเบียบกฎเกณฑ์ ของชุมชนกับระเบียบกฎเกณฑ์ของรัฐ โดยใช้รูปแบบต่างๆ ในการจัดการความขัดแย้ง ได้แก่ การ ไกล่เกลี่ย (dispute resolution) การประชุมฟื้นฟูสัมพันธ์ภาพ (victim-offender mediation) การ ประชุมกลุ่มครอบครัวและชุมชน (family and community group conference) และ วิธีการเชิง จารีตหรือวิธีการของท้องถิ่นรูปแบบต่างๆ

3) การเยียวยาและเสริมพลัง หมายถึง การลดและเยียวยาความเสียหายหรือความ รุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรมหรือการกระทำผิด และเสริมพลังเหยื่ออาชญากรรมด้วยการ จัดบริการที่จำเป็นเพื่อสนับสนุนให้กำลังใจกิจกรรมเกี่ยวกับการเยียวยาและเสริมพลัง ได้แก่ การ ติดตามการปฏิบัติตามสัญญาข้อตกลงที่เกิดจากการใช้วิธีการจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์

4) การรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชน หมายถึง การที่ชุมชนเข้ามีส่วนร่วมปรับปรุงแก้ไขนิสัยความประพฤติและจิตใจของผู้กระทำผิดกลุ่มที่ได้รับโอกาสหันเหออกจากกระบวนการยุติธรรมหลักมาใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกโดยเฉพาะใช้วิธีการคุมความประพฤติทั้งที่เป็นเด็ก เยาวชน ผู้ใหญ่ และผู้ได้รับการพักการลงโทษ กิจกรรมเกี่ยวกับการคืนคนดีกลับสู่ชุมชน ได้แก่ กิจกรรมการแก้ไขฟื้นฟูด้านพฤติกรรมและด้านจิตใจของผู้กระทำผิดที่ถูกคุมความประพฤติให้ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนด รวมทั้งการทำงานบริการสังคมรูปแบบต่างๆ ได้แก่ การทำงานบริการสังคมแทนการกักขังแทนค่าปรับ การทำงานบริการสังคมตามคำสั่งศาลการทำงานบริการสังคมเพื่อชดเชยความเสียหายแก่เหยื่ออาชญากรรม และการทำงานบริการสังคมตามความสมัครใจตลอดจนกิจกรรมอื่นๆ เพื่อเชื่อมโยงรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชน

กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ จุฬารัตน์ เอื้ออำนวย (2550 : 26 -29) กล่าวว่า จากหลักการและปรัชญาเรื่องยุติธรรมชุมชนที่มีกว้างขวาง จึงยากที่จะกำหนดกรอบภารกิจที่ครบถ้วน อย่างไรก็ตามอาจจะจำแนกภารกิจของยุติธรรมชุมชน เพื่อนำไปสู่การจัดระบบของภารกิจของยุติธรรมชุมชน เพื่อนำไปสู่การจัดระบบของภารกิจงานที่ภาครัฐ หรือภาคประชาชนเข้าไปดำเนินการในชุมชนได้ดังนี้

1) การเสริมพลัง (empowerment) หมายถึง การดำเนินบทบาทหรือกิจกรรมที่มีวัตถุประสงค์ในการกระตุ้นให้ชุมชนซึ่งมีทุนทางสังคม มีความรู้ ศักยภาพ และประสบการณ์ตลอดจนภูมิปัญญาท้องถิ่น ได้นำสิ่งเหล่านี้มาสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีในชุมชนโดยร่วมกันจัดการกับปัญหาอาชญากรรม ความขัดแย้ง หรือปัญหาใดๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน การเสริมพลังอาจหมายถึงกิจกรรมในการค้นหาทุนทางสังคม การกระตุ้นให้ชุมชนสามารถรวมตัวกันหรือกิจกรรมในการเสริมทักษะบางเรื่องที่เป็นในการดำเนินกิจกรรมเกี่ยวกับยุติธรรมชุมชน

2) การป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันจากปัญหาอาชญากรรม หมายถึง การดำเนินบทบาทหรือกิจกรรมใดๆ ที่เป็นการป้องกันอาชญากรรมและการกระทำผิด ซึ่งรวมถึงการนำไปสู่การลด ละ เลิก หรือหยุดยั้งพฤติกรรมเสี่ยงต่างๆ ที่จะนำไปสู่การกระทำผิดหรืออาชญากรรมต่างๆ ที่แม้ยังไม่ถึงขั้นเป็นอาชญากรรม หรือ การกระทำผิดด้วย เช่น การดื่มสุราและทำความเสียหายการมั่วสุมของวัยรุ่น ฯลฯ

3) การเยียวยา (restoration) หมายถึง การชดใช้ความเสียหายที่เกิดขึ้นจากอาชญากรรม หรือกระทำความผิดที่เกิดขึ้นกับทุกฝ่าย ได้แก่ผู้เสียหาย ผู้กระทำความผิดและชุมชนเอง และรวมถึงการช่วยเหลือสนับสนุนให้ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหายและผู้ที่ได้รับผลกระทบจากอาชญากรรมหรือการกระทำผิดมีโอกาสกลับคืนสู่สังคม (reintegration)

4) การจัดการความขัดแย้ง (conflict resolution) หมายถึง การกระทำใดๆ ที่ทำให้ข้อขัดแย้ง การทะเลาะวิวาท การไม่เข้าใจกัน และพฤติกรรมที่จะนำไปสู่ความรุนแรง ได้ลดน้อยลงและหายไปมากที่สุด โดยคู่กรณีทั้งสองฝ่าย มีความเข้าใจกัน ได้มีการชดใช้หรือบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้น

กระทรวงยุติธรรมได้ความพยายามส่งเสริมบทบาทของประชาชนตามหลักยุติธรรมชุมชน โดยส่งเสริมการจัดให้มีการรวมตัวเป็นเครือข่ายที่เรียกว่า “เครือข่ายยุติธรรมชุมชน” และได้ส่งเสริมให้เครือข่ายภาคประชาชนมีบทบาทที่เป็นรูปธรรมหลายประการ เช่น (1) บทบาทในการดูแลให้คำแนะนำและแก้ปัญหาในเบื้องต้นกับผู้ที่ถูกละเมิดสิทธิและเสรีภาพ หรือต้องการคำแนะนำเบื้องต้นทางด้านกฎหมายและกระบวนการยุติธรรม (2) บทบาทในการลดข้อพิพาท ความขัดแย้งในชุมชน บทบาทในการป้องกันอาชญากรรมในชุมชน (3) บทบาทในการแจ้งข่าวแจ้งเบาะแสและให้ความร่วมมือในงาน ด้านนิติวิทยาศาสตร์ (4) บทบาทในการเฝ้าระวัง แจ้งข่าว ฟันฟุ ช่วยเหลือ สงเคราะห์ ผู้กระทำผิด (5) บทบาทในการจัดการให้ความช่วยเหลือดูแลผู้ที่ได้รับความเสียหาย และผลกระทบจากอาชญากรรม (6) บทบาทในการจัดตั้งและดำเนินการใน “ศูนย์ยุติธรรมชุมชน” เพื่อเป็นจุดเชื่อมโยงของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในพื้นที่ (7) บทบาทในการเป็นแนวร่วมขอแจ้งกระบวนการยุติธรรมที่จะร่วมมือกับหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ในการดำเนินกิจกรรมรูปแบบต่างๆ ที่เป็นการเสริมสร้างความยุติธรรมและความสงบสุขในชุมชนแม้บทบาทเหล่านี้ จะเป็นบทบาทที่มองจากมุมมองของภาครัฐเป็นหลัก แต่ในระยะแรกของการพัฒนาแนวทางการนำยุติธรรมชุมชนมาใช้ก็อาจเป็นจุดเริ่มต้นในการที่จะกระตุ้นให้ทั้งภาครัฐและชุมชนเห็นประโยชน์ในการดำเนินการและเข้าใจถึงแนวคิดและปรัชญาของยุติธรรมชุมชน ซึ่งหลังจากเป็นที่เข้าใจและยอมรับแล้ว ก็จะนำไปสู่การดำเนินการที่ตรงตามความต้องการของชุมชนในที่สุด

สรุปได้ว่า ภารกิจหรือเป้าหมายของยุติธรรมชุมชน เพื่อนำไปสู่การจัดระบบของภารกิจงานที่ภาครัฐ หรือภาคประชาชนเข้าไปดำเนินการในชุมชน ประกอบด้วย การเสริมพลัง การป้องกันและสร้างภูมิคุ้มกันจากปัญหาอาชญากรรมและการกระทำผิด การเยียวยา การจัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ การรับผู้กระทำผิดกลับคืนสู่ชุมชน

1.6 ประโยชน์ของยุติธรรมชุมชน

การนำหลักยุติธรรมชุมชนมาเสริมกระบวนการยุติธรรมกระแสหลัก จะก่อให้เกิดประโยชน์ที่เป็นรูปธรรมหลายประการ อาทิเช่น (กิตติพงษ์ กิตยารักษ์ และ จุฑารัตน์เอื้ออำนวย. 2550 : 29 - 31)

1) เป็นการนำเอาทุนทางสังคมที่ดีงามและศักยภาพของชุมชนซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับปัญหาความขัดแย้งหรือการกระทำผิดมากที่สุดได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา

2) ทำให้ประชาชนได้เข้าถึงความยุติธรรมได้ดีขึ้นกว่าเดิม

3) สามารถเสริมประสิทธิภาพและลดภาระของกระบวนการยุติธรรมกระแสหลักได้เป็นอย่างดี

4) เป็นการสร้าง “สำนึกของความเป็นชุมชน” ซึ่งเป็นสิ่งที่เคยมีอยู่แต่ปัจจุบันขาดหายไปให้เกิดขึ้น

5) เป็นการรักษานขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ สมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์ (2550 : 97 -103) กล่าวว่า ยุติธรรมชุมชนทำงานภายใต้หลักปรัชญา 7 ข้อโดยแต่ละข้อจะเกิดประโยชน์ต่อชุมชนอย่างมากมายดังนี้

1) เป็นการรักษาปทัสถานทางพฤติกรรมของชุมชน

2) เหยื่ออาชญากรรมและชุมชนได้รับการชดใช้ทดแทน ผู้กระทำผิดได้รับการแก้ไข

ฟื้นฟู

3) คุ้มครองความปลอดภัยสาธารณะ

4) ลดความรู้สึกไม่เท่าเทียมกันในชุมชน

5) ถักทอสมาชิกทุกคนเข้ากับสายสัมพันธ์ของชุมชนโดยไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง

6) ประโยชน์จากการพึ่งพาซึ่งกันและกัน

7) เป็นกระบวนการสร้างผู้นำจิตสาธารณะ

วันชัย รุจนวงศ์ (2550 : 219 -221) กล่าวว่า ประโยชน์ที่สังคมไทยจะได้รับจากยุติธรรมชุมชน มีดังนี้

1) การป้องกัน การลดปัญหาอาชญากรรม และความไม่สงบเรียบร้อยในชุมชน

2) การแก้ปัญหาอาชญากรรมและความขัดแย้งในชุมชนตรงตามความต้องการของคนในชุมชน

3) การเยียวยาความเสียหายที่เกิดจากการกระทำผิดให้แก่ชุมชนและผู้เสียหาย

4) การช่วยให้ผู้กระทำผิดปรับตัวกลับเข้าสู่ชุมชนได้

5) การช่วยประหยัคงบประมาณของรัฐในการแก้ปัญหาอาชญากรรมและความขัดแย้งต่างๆ

ประโยชน์ที่ได้จากยุติธรรมชุมชน คือ ทำให้มีการรักษาปทัสถานทางพฤติกรรมของชุมชน และขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่นให้คงอยู่ ชุมชนได้รับความคุ้ม และปลอดภัย ลดความรู้สึกไม่เท่าเทียมกันในชุมชน ทำให้ประชาชนได้เข้าถึงความยุติธรรมได้ดีขึ้น กว่าเดิม ถักทอสมาชิกทุกคนเข้ากับสายสัมพันธ์ของชุมชนโดยไม่ทอดทิ้งใครไว้ข้างหลัง เหลืออาชญากรรมและชุมชนได้รับการชดใช้ทดแทน ผู้กระทำผิดได้รับการแก้ไขฟื้นฟู และกลับคืนสู่ชุมชนรวมทั้งมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหา นอกจากนี้ยังเป็นการสร้าง “สำนึกของความเป็นชุมชน” ซึ่งเป็นสิ่งที่เคยมีอยู่แต่ปัจจุบันขาดหายไป ซึ่งส่งผลให้ลดปัญหาอาชญากรรม และความไม่สงบเรียบร้อยในชุมชน กระบวนการยุติธรรมกระแสหลักมีประสิทธิภาพและประหยัคงบประมาณของรัฐในการแก้ปัญหาอาชญากรรมและความขัดแย้งต่าง ๆ

1.7 ปัจจัยเงื่อนไขความสำเร็จของยุติธรรมชุมชนในสังคมไทย

ปัจจัยเงื่อนไขสำคัญๆ ที่มีความสัมพันธ์กับการสร้างและผลักดันให้เกิดความสำเร็จของยุติธรรมชุมชนในสังคมไทย สรุปได้ดังนี้ (จุฑาทิธน์ เอื้ออำนวยและ มุฮัมหมัดรอฟอี มุซอ .2550 : 35 – 37)

1) ปัจจัยเงื่อนไขเชิงนโยบายอาญาและทิศทางการพัฒนาระบบยุติธรรมแห่งอนาคต รัฐต้องมีทิศทางที่ชัดเจน โดยในระดับรัฐบาลนั้นต้องกำหนดนโยบายอาญาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภาให้ชัดเจน รัฐบาลต้องมีทิศทางที่ชัดเจนเกี่ยวกับการกระจายอำนาจและการประสานงานระหว่างรัฐบาลและองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นว่า อาชญากรรมประเภทใด (อาชญากรรมพื้นฐาน/ อาชญากรรมพิเศษ)ใคร (ส่วนกลาง/ ส่วนท้องถิ่น) ควรจะมีหน้าที่รับผิดชอบอย่างไร ชุมชนควรจะมีบทบาทหน้าที่หรือมีส่วนร่วมแค่ไหน เพียงไร และรัฐต้องกำหนดทิศทางการพัฒนาระบบรองรับ

2) ปัจจัยเงื่อนไขด้านการบริหารจัดการระบบยุติธรรม รัฐต้องให้ความสำคัญกับแผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติเทียบเช่นเดียวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกำหนดในแผนแม่บทให้ชัดเจนเกี่ยวกับ “ยุติธรรมชุมชน” ต้องเร่งรัดติดตามและกำกับดูแลให้ส่วนราชการและผู้เกี่ยวข้องปฏิบัติตาม พ.ร.บ. พัฒนาการบริหารงานยุติธรรมแห่งชาติ พ.ศ. 2549 เร่งรัดผลักดันกฎหมายที่ส่งเสริมให้ใช้กระบวนการยุติธรรมทางเลือกมากขึ้น เช่น ร่าง พ.ร.บ. ชะลอการฟ้อง ร่าง พ.ร.บ. การไกล่เกลี่ยคดีอาญาในชั้นพนักงานสอบสวน ร่าง พ.ร.บ. การระงับข้อ

3) ปัจจัยเงื่อนไขเกี่ยวกับสาระัตถะของ “ยุติธรรมชุมชน” โดยกรอบและสาระัตถะของ “ยุติธรรมชุมชน” ต้องชัดเจนและเหมาะสมกับ “ชุมชน” และ “ภูมิสังคม” เช่น มีรูปแบบ โครงสร้าง ความสัมพันธ์ ที่เหมาะสม มีแบบจำลองยุติธรรมชุมชนที่เหมาะสมกับสังคมไทย ซึ่งพบว่า แบบจำลองยุติธรรมชุมชนตะวันตกที่พบส่วนใหญ่ใช้รูปแบบหุ้นส่วน (partnership model) ซึ่งเน้น การสร้างความร่วมมือในการป้องกันอาชญากรรมขณะที่การพัฒนาระบบยุติธรรมชุมชนใน สังคมไทยระยะแรกเริ่มนี้พบว่า งานยุติธรรมชุมชนของไทยใช้รูปแบบระดมพล (mobilization model) ซึ่งเน้นการส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในลักษณะชั่วคราว และปัจจุบันมีแนวโน้มที่จะ พัฒนาไปสู่รูปแบบตัวกลาง (intermediary model) ซึ่งเน้นการสร้างความร่วมมือในการส่งเสริม ศักยภาพของชุมชน ส่วนภารกิจหลักของยุติธรรมชุมชนควรใช้ภารกิจ 4 ประการ คือ การป้องกัน- ควบคุมอาชญากรรมและความไร้ระเบียบของชุมชน การแก้ไขปัญหาความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้น ด้วยวิธีการเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาความรุนแรงที่เกิดจากอาชญากรรม และการรับผู้กระทำผิด กลับคืนสู่ชุมชน เพราะมีความครอบคลุมภารกิจรวมทั้งหมดของแนวคิดยุติธรรมชุมชนไว้แล้ว

4) ปัจจัยเงื่อนไขเชิงคุณลักษณะของชุมชน จากการศึกษาพบคุณลักษณะสำคัญของ ยุติธรรมชุมชนในสังคมไทยประกอบด้วย การสร้างจิตสำนึกชุมชนด้านความยุติธรรม องค์กร จัดการงานยุติธรรมชุมชน การสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชน และทุนทางสังคม โดยทุนทางสังคม ของระบบยุติธรรมชุมชน ได้แก่ ระบบคุณค่าและความเชื่อ ผู้นำ ประชาชนท้องถิ่น จารีต ภูมิปัญญา ท้องถิ่น โครงสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชน เวทีสำหรับการประชุมหารือ และจัดการ ความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ รวมทั้งข้อตกลงเพื่อความสมานฉันท์ในชุมชนที่ได้มีการกำหนดขึ้น (ซึ่ง เป็นธรรมนูญชุมชนอันทรงคุณค่า) ฉะนั้น ต้องนำคุณลักษณะที่ดีของชุมชนดังกล่าวมาใช้ประโยชน์

5) ปัจจัยเงื่อนไขว่าด้วยกฎหมาย สามารถใช้กฎหมายให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในงาน ยุติธรรมชุมชนได้ในทุกระดับ ไม่ว่าจะเป็นระดับกำหนดนโยบายของรัฐบาล ระดับบริหารจัดการ ของฝ่ายบริหาร ระดับปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ ในการส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วม ส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสนับสนุนงานยุติธรรมชุมชน และการให้อำนาจแก่ชุมชนจัดการความผิดตามกฎหมายบางลักษณะ ดังนี้ (1) การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือ ในการกำหนดนโยบายของรัฐบาล (2) การใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการของฝ่าย บริหารการใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการปฏิบัติการของเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติ (4) การใช้กฎหมาย

อังคณา บุญสิทธิ์ (2546 : 75) กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมชุมชนเกิดขึ้นได้เสมอถ้ามีองค์ประกอบสำคัญ 2 ประการ คือ

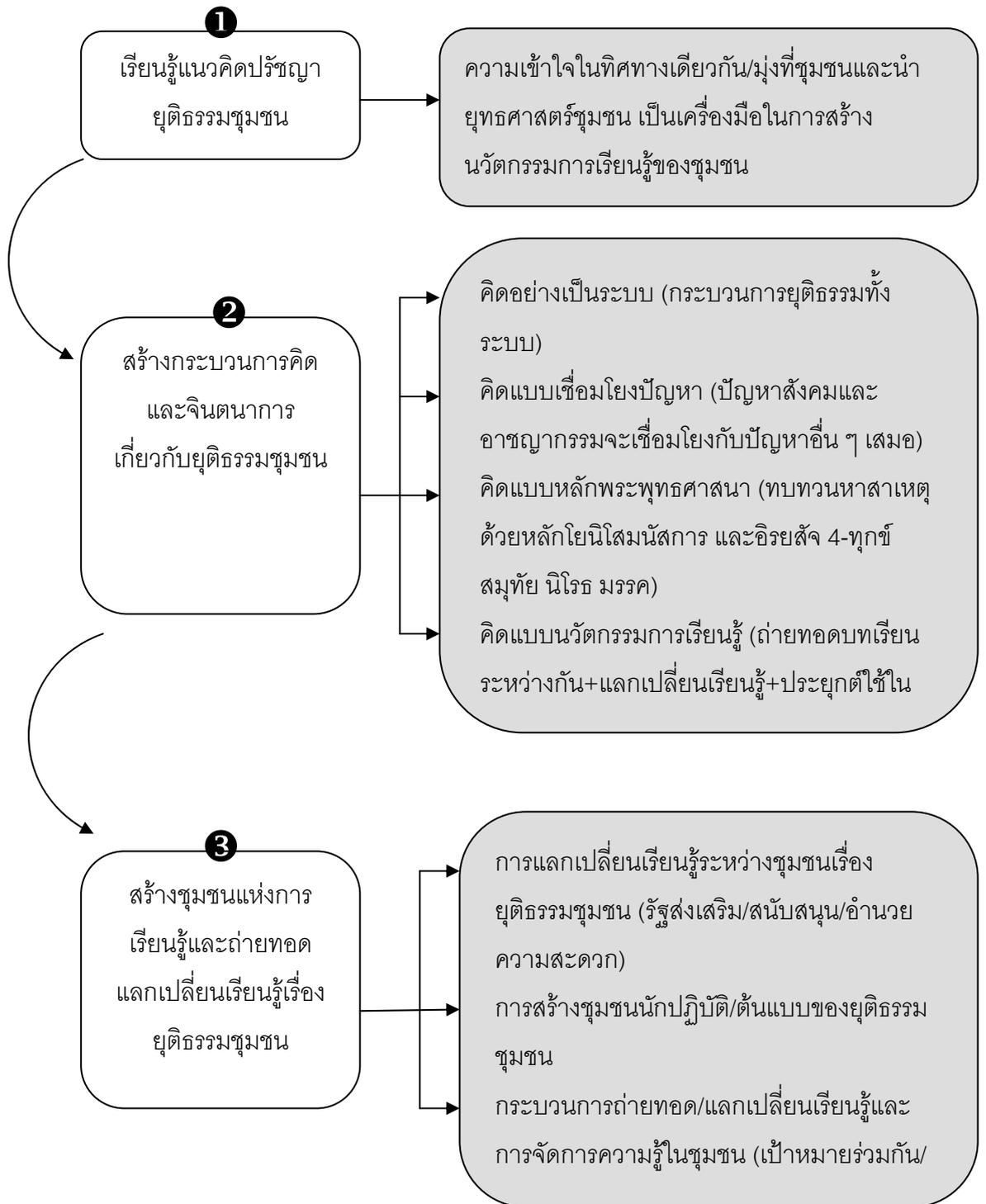
1) มีพลเมืองที่เข้มแข็ง ภาษาอังกฤษใช้คำว่า “active citizen” พลเมืองเหล่านี้เป็นคนที่กระตือรือร้น และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะเสมอ มองว่าเรื่องของสังคมหรือส่วนรวมเป็นเรื่องที่ตนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบ ไม่คิดว่าภารกิจใดๆก็ตามต้องเป็นหน้าที่ของรัฐ แต่เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น คนเหล่านี้ไม่เคยยอมมือเท้าและเรียกร้องให้รัฐทำโน่นทำนี่ แต่จะเรียกร้องสิทธิที่จะทำโน่นทำนี่เพื่อส่วนรวม

2) มีรัฐที่เชื่อมั่นในศักยภาพและความเข้มแข็งของชุมชน/ภาคประชาสังคม/และประชาชน การที่รัฐเชื่อเช่นนี้ ทำให้รัฐพร้อมที่จะเสริมสร้างพลังชุมชน/ภาคประชาสังคม/ประชาชนให้เข้มแข็ง และพร้อมที่จะลดทอนอำนาจของรัฐลงจากการเป็นเจ้าของอำนาจมาเป็นผู้อำนวยความสะดวก หรือผู้ให้บริการ

ปัจจัยหรือเงื่อนไขสำคัญทำให้กระบวนการยุติธรรมสามารถดำเนินการได้โดยสำเร็จนั้นประกอบไปด้วยภาครัฐ และภาคประชาชน โดยภาครัฐจะต้อง กำหนดนโยบายอาญาเป็นส่วนหนึ่งของนโยบายรัฐบาลที่แถลงต่อรัฐสภาให้ชัดเจน ให้ความสำคัญกับแผนแม่บทกระบวนการยุติธรรมแห่งชาติเทียบเช่นเดียวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และกำหนดในแผนแม่บทให้ชัดเจนเกี่ยวกับ “ยุติธรรมชุมชน สามารถใช้กฎหมายให้เกิดสัมฤทธิ์ผลในงานยุติธรรมชุมชนได้ในทุกระดับ กรอบและสาระสำคัญของ “ยุติธรรมชุมชน” ต้องชัดเจนและเหมาะสมกับ “ชุมชน” และ “ภูมิสังคม” ส่วนในภาคประชาชนนั้น ประชาชนจะต้องมีความกระตือรือร้น และพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะเสมอ มองว่าเรื่องของสังคมหรือส่วนรวมเป็นเรื่องที่ตนต้องเข้าไปมีส่วนร่วมรับผิดชอบ มีจิตสำนึกชุมชนด้านความยุติธรรม องค์การจัดการงานยุติธรรมชุมชน การสร้างเครือข่ายยุติธรรมชุมชน และทุนทางสังคม

1.8 ขั้นตอนการทำงานยุติธรรมชุมชน

สำหรับกระบวนการและขั้นตอนการทำงานยุติธรรมชุมชนนั้นจะมีลักษณะสำคัญมากในช่วงการเริ่มต้นและการนำร่องการปฏิบัติ 17 จังหวัด (กรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ สุรินทร์ สุราษฎร์ธานี ราชบุรี ตรัง ประจวบคีรีขันธ์ ระยอง ลำพูน น่าน พิษณุโลก กำแพงเพชร ปทุมธานี ชัยภูมิ ขอนแก่น มหาสารคาม และฉะเชิงเทรา) ได้มีขั้นตอนในลักษณะกรอบแนวคิดเพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน โดยผู้เขียนได้ออกแบบไว้ 3 ขั้นตอน คือ (อัจฉราพรรณ จรัสวัฒน์.2550 : 266-269)

แผนภาพที่ 2.1 กระบวนการและขั้นตอนการทำงานยุทธธรรมชุมชน

ที่มา (อัจฉราพรรณ จรัสวัฒน์.2550 : 267)

ยุติธรรมชุมชนจึงเป็นแนวคิดสู่กลไกเชิงระบบและโครงสร้างหน้าที่ในการรักษาคุณภาพ
 ด้านความยุติธรรมของชุมชนที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการสร้างและพัฒนาขึ้นภายใต้การส่งเสริม
 สนับสนุน กระตุ้นของหน่วยงานในการบวนการยุติธรรม (ยุติธรรมจังหวัด) ซึ่งปรากฏในรูปของ
 กิจกรรมต่างๆ เกี่ยวกับการอำนวยความสะดวกการจัดการกับอาชญากรรมและการกระทำผิด ที่มี
 ลักษณะป้องกัน ควบคุมจัดระเบียบชุมชนให้อยู่อย่างต่อเนือง คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน
 จัดการหรือยุติความขัดแย้งด้วยวิธีการไกล่เกลี่ย ประนีประนอมข้อพิพาทในรูปแบบตามจารีต
 ประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาตามกลุ่มชาติพันธุ์ หรือกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์
 ตลอดจนการเยียวยาความรุนแรงและการให้โอกาสรับผู้กระทำผิดกลับสู่ชุมชนได้รับความเชื่อ
 อาทรรจากชุมชน ซึ่งจะเห็นมิติใหม่ของการปฏิรูปกระบวนการยุติธรรม อย่างชาญฉลาดด้วยการ
 กลับไปหาชุมชน ไปหาทุนทางสังคม ไปเริ่มที่ต้นเหตุของปัญหา และเป็นการเคารพต่อชุมชนหรือ
 ประชาชน เป็นเรื่องของการพัฒนาจิตปัญญาด้วยจิตวิญญาณของชุมชน อันเป็นตัวชี้วัดของการ
 พัฒนามนุษย์ให้มีความสุขหรือมีสุขภาวะ (human development for happiness) เป็นการเปลี่ยน
 มุมมองของการอำนวยความสะดวก เป็นภาพสะท้อนความจริงว่าการอำนวยความสะดวกย่อม
 เป็นของราษฎรและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน สังคม กระบวนการยุติธรรมเป็นประเด็น
 สาธารณะที่ทำทลายต่อแนวคิดดั้งเดิมว่าความยุติธรรมเป็นของรัฐแต่รัฐไม่สามารถสร้างความเข้าถึง
 ความยุติธรรมได้ ในแง่ของการบริหารภาครัฐนับเป็นการลดบทบาทของภาครัฐ ส่งเสริมการมีส่วนร่วม
 และสร้างความเข้มแข็งแก่ชุมชน กระบวนการยุติธรรมที่ดีย่อมไม่เน้นหรือให้ความสำคัญที่การ
 ตรากฎหมายมาควบคุมประชาชนความประพฤติ ตลอดจนสิ่งแวดล้อมรอบตัวของประชาชน ซึ่ง
 อาจเป็นการแก้ปัญหาควบคุมได้ชั่วคราว เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง กฎหมายบางส่วนจึงเกิด
 สภาพล้าสมัย ไม่สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ แต่กระบวนการยุติธรรม สำหรับ
 ประชาชนย่อมต้องการองค์ความรู้เชิงจิตปัญญาที่รอบรู้สาเหตุ – ปัจจัย สภาพแวดล้อมที่เป็น
 ระบบ รอบคอบและสามารถคาดการณ์อนาคต เชื่อมโยงทฤษฎีสู่การปฏิบัติ เชื่อมโยงการปฏิบัติสู่
 ทฤษฎี มาสู่การวาง / กำหนดระเบียบ กติกา / กฎหมาย สำหรับทุกชีวิตในสังคมด้วยความเข้าใจ
 ยุติธรรมชุมชนไม่ใช่เรื่องใหม่แต่เป็นแนวคิดที่มีมาแต่ดั้งเดิม แต่ขาดความเชื่อมโยงชัดเจนระหว่าง
 ระบบสังคมกับระบบกฎหมาย ความยุติธรรมทางสังคมกับความยุติธรรมทางกฎหมาย การเพียร
 พยายามสู่การปฏิบัติจริง จะนำไปสู่คุณภาพของความเชื่อมโยงที่มีความชัดเจนของคำตอบของ
 ยุติธรรมชุมชนที่มีคุณภาพเหมาะสม ประหยัด พอดี เท่าเทียมระหว่างประชาชนกับรัฐปรับเปลี่ยน
 ได้ตามการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

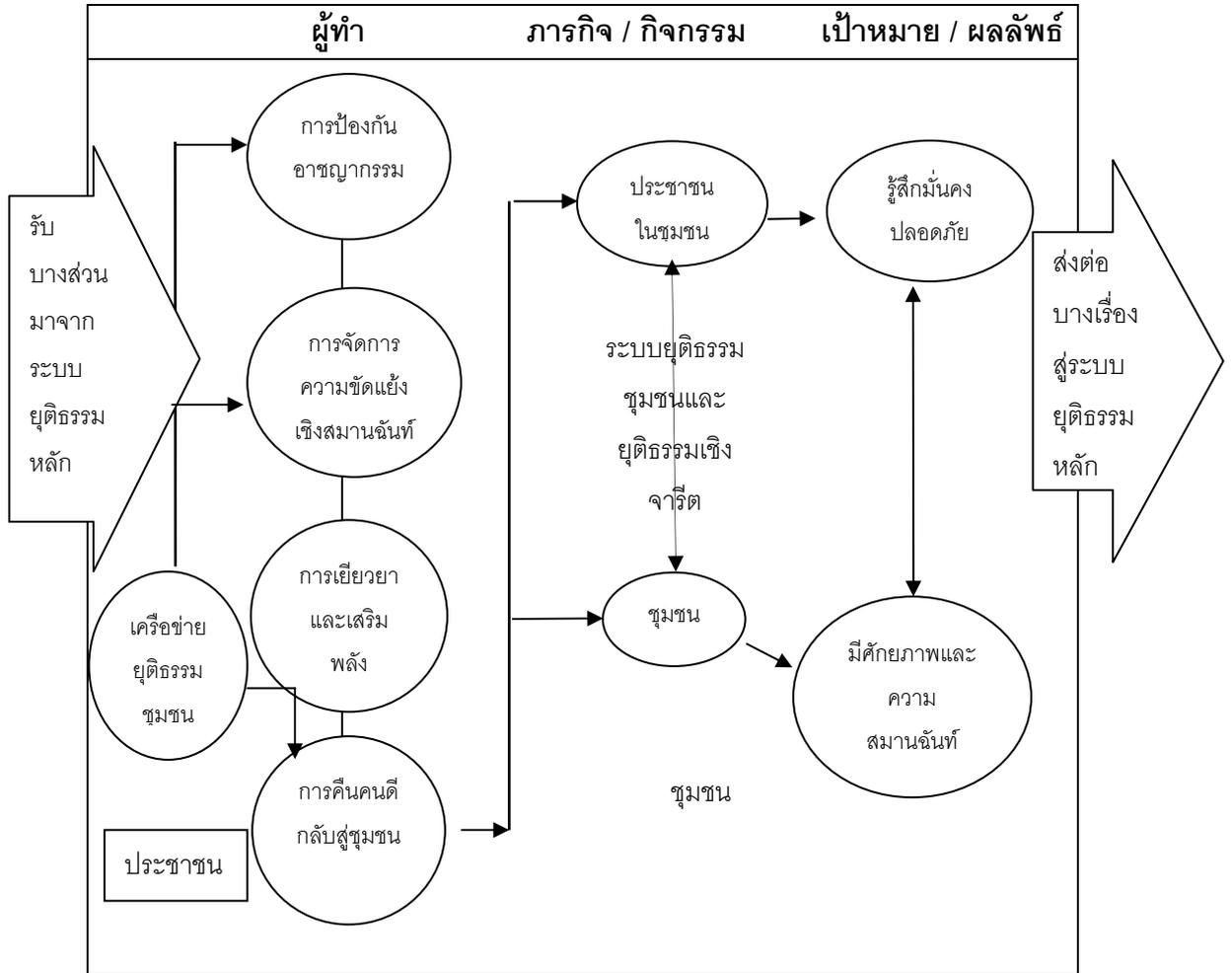
จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และ มุฮัมหมัดรอฟีอี มุซอ (2550 :18 -19) กล่าวว่า วิธีการของ ยุติธรรมชุมชน แบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ

ลักษณะที่ 1 โซวเดี่ยว คือการที่องค์กรใดองค์กรหนึ่งเป็นผู้ริเริ่มผลักดันและดำเนินการ ด้านยุติธรรมชุมชนเองโดยลำพัง ซึ่งมีข้อดีคือทำให้องค์กรของรัฐที่เป็นต้นเรื่องสามารถนำนโยบาย และกระบวนการที่ตนกำหนดมาใช้ได้ทันทีโดยไม่ต้องมีการปรึกษาหารือกับองค์กรอื่นหรือชุมชน และหากมีข้อผิดพลาด ล้มเหลวในการดำเนินการเราก็จะรู้ว่าใครหรือหน่วยงานใดต้องเป็นผู้รับผิดชอบ แต่ก็มีข้อเสียคือการทำงานโซวเดียวนั้นย่อมมีข้อจำกัดโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อต้องมารับผิดชอบปัญหาที่มีความซับซ้อน เช่น ปัญหาความปลอดภัยของชุมชน เป็นต้น

ลักษณะที่ 2 แบบร่วมมือ โดยให้องค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐ เอกชน และชุมชนร่วมมือกัน ในรูปแบบของหุ้นส่วนหรือพันธมิตรเพื่อขยายขอบเขตขององค์กรเพื่อให้องค์กรที่มีหน้าที่รับผิดชอบ ต่อปัญหาเดียวกันหรือปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการทำงานด้วยกันได้ง่ายขึ้น

1.7 กรอบแนวคิดระบบยุติธรรมชุมชนในสังคมไทย

ระบบยุติธรรมชุมชนถูกนำมาใช้เพื่อเป็นระบบยุติธรรมทางเลือกมิใช่ระบบยุติธรรมหลัก เพราะบางประเด็นปัญหาความขัดแย้งมีความซับซ้อน เกิดจากปัจจัยเชิงโครงสร้างภายนอก ประกอบด้วยผู้มีส่วนได้ส่วนเสียหลากหลาย ขอบเขตของปัญหากว้างขวางไม่สามารถจัดการได้ ภายในชุมชน จึงต้องมีการเชื่อมโยงกับระบบยุติธรรมหลัก ในขณะที่เดียวกันภายในชุมชนเองก็มี หน่ออ่อนของระบบยุติธรรมเชิงจารีตที่เป็นกลไกการจัดการความขัดแย้งในชุมชนทั้งในเชิงป้องกัน ปัญหาหรือแก้ไขเยียวยาปัญหาอยู่แล้วเป็นทุนเดิม เพียงแต่ขณะนี้ระบบดังกล่าวอ่อนล้าลงไป จำเป็นต้องมีการสนับสนุนและสร้างระบบยุติธรรมชุมชนในสังคมไทยจึงมิได้แยกขาดระหว่าง ระบบยุติธรรมหลักและระบบยุติธรรมเชิงจารีต (เนาวรัตน์ พลายน้อย.2550 : 293-295)

แผนภาพที่ 2.2 กรอบแนวคิดระบบยุติธรรมชุมชนในสังคมไทย
 ที่มา (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย.2549 อ้างใน เนาวรัตน์ พลายน้อย.2550 : 294)

จากความหมายและกรอบแนวคิดระบบยุติธรรมชุมชนในสังคมไทย จะเห็นว่า แนวคิดที่สำคัญคือการการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนในการป้องกัน ควบคุม จัดการความขัดแย้งเชิงสมานฉันท์ การเยียวยาเสริมพลัง การคืนคนดีสู่ชุมชน โดยระบบยุติธรรม

สมชาติ เอี่ยมอนุพงษ์ (2546 : 56 – 57) กล่าวว่า กระบวนการยุติธรรมชุมชนที่จะทำให้ชุมชนเข้มแข็งจะต้องมีลักษณะดังนี้

- 1) สร้างให้เกิดสัมพันธเชิงบวก หรือทำให้สัมพันธภาพในชุมชนเข้มแข็งยิ่ง ๆ ขึ้น
- 2) เพิ่มทักษะของชุมชนในการแก้ปัญหาหรือแก้ไขข้อขัดแย้ง กระบวนทัศน์ใหม่ : ยุติธรรมชุมชน
- 3) ทำให้ชุมชนรู้สึกว่าคุณชุมชนมีความสามารถและประสิทธิภาพในการแก้ไขปัญหาทั้งหลายเป็นการสร้างความเชื่อมั่นให้เกิดขึ้นในชุมชน
- 4) เพิ่มความระมัดระวังและความผูกพันกับปทัสถานทางพฤติกรรมที่ชุมชนกำหนดให้เกิดขึ้นในแต่ละคน
- 5) สร้างระบบสนับสนุนทั้งหลายหรือเครือข่ายเพื่อความปลอดภัย เพื่อให้ความช่วยเหลือเหยื่ออาชญากรรมหรือผู้กระทำผิด

1.8 ทฤษฎีเกี่ยวกับยุติธรรมชุมชน

1.8.1 ทฤษฎีการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชน

ทฤษฎีการเสริมพลังและการมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นทฤษฎีพื้นฐานที่ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่า “การที่ชาวชุมชนร่วมกันมีส่วนในการป้องกันอาชญากรรมและแสดงความพยายามฟื้นฟูสัมพันธภาพที่ดีระหว่างเพื่อนบ้านของตนนั้นจะช่วยลดอาชญากรรมและความรู้สึกหวาดกลัวอาชญากรรมได้โดยตรง รวมทั้งเพิ่มปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการควบคุมสังคมทางอ้อมได้” ดังนั้นหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของการเสริมพลังชุมชน จึงควรทำงานกับกลุ่มผู้พักอาศัยและชุมชนในการแก้ปัญหาที่เกี่ยวข้องกับอาชญากรรม โดยควรมีการกำหนดเป้าหมายเพื่อปรับปรุงความสัมพันธ์กับชุมชนและเพื่อเพิ่มความพึงพอใจของสาธารณชนต่อการทำงานของหน่วยงาน เพราะในทางปฏิบัติ หากผู้ปฏิบัติไม่มีความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทชุมชนแล้วจะเป็นการยากที่จะสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนขึ้นมาเพราะประชาชนทั่วไปมักจะมีโอกาสน้อยมากที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในการวางแผนหรือดำเนินการ ซึ่งตำรวจชุมชนและอัยการส่วนใหญ่ มักจะใช้ชุมชนเพียง “เป็นหูเป็นตา” เป็นสัญลักษณ์ของผู้ให้สนับสนุนหรือเพื่อหาเงินทุนสนับสนุนเท่านั้น (kuki.2000 อ้างใน จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และ มุฮัมหมัดรอฟีอี มุขอ.2550 :12)

1.8.2 ทฤษฎีการซ่อมแซมหน้าต่างชำรุด

ทฤษฎีการซ่อมแซมหน้าต่างชำรุด เป็นทฤษฎีพื้นฐานที่มีอิทธิพลมากทฤษฎีหนึ่ง ซึ่งระบุว่าความไม่เป็นระเบียบเล็กๆ น้อยๆ ถ้าไม่ใส่ใจกำหนดรู้อย่างจริงจังจะถูกกลามขยายวงกลายเป็นความขัดแย้งอาชญากรรม ความหวาดกลัว และสูญเสียสัมพันธภาพระหว่างเพื่อนบ้าน ในที่สุด ชุมชนจึงควรมีการจัดระเบียบและควบคุมตรวจตราตามถนนหนทางตรอกซอกซอยอย่างหนัก เพื่อเป็นการป้องกันก่อนเกิดปัญหาความขัดแย้งใดๆ ขึ้น (Wilson and Kelling .1982; Taylor,1999 Qouted in Kuki.2000 : 238)

1.8.3 ทฤษฎีการแก้ปัญหา

ทฤษฎีการแก้ปัญหา เป็นความคิดไว้ในบริบทการควบคุมอาชญากรรมของเจ้าหน้าที่ตำรวจว่า “แนวทางการป้องกันอาชญากรรมเป็นการสร้างสถานการณ์อย่างหนึ่งขึ้นเพื่อลดช่องโอกาสในการประกอบอาชญากรรม” ในบริบทของยุติธรรมชุมชนนั้น แนวคิดการแก้ปัญหา (problem solving) นี้มีความหมายกว้างขวาง เช่น เป็นนัยของความร่วมมือในการสร้างหุ้นส่วนพันธมิตรระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับหน่วยงานรัฐบาลหน่วยอื่น ๆ และระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับหน่วยงานท้องถิ่นในชุมชนต่าง ๆ รวมถึงการสร้างโครงการป้องกันอาชญากรรมที่เน้นกิจกรรมการขัดเกลาทางสังคมระหว่างพ่อแม่กับบุตรหลานของตนด้วยการให้ความรู้และทักษะแก่ผู้ที่เป็นพ่อแม่เพื่อสอนบุตรหลานให้รู้จักป้องกันตนเองจากอาชญากรรม เป็นต้น (Goldstein .1979 quoted in Kurki.2000 : 238)

1.8.4 ทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับสภาพทางภูมิศาสตร์

เป็นทฤษฎีที่สนับสนุนแนวคิดยุติธรรมชุมชนที่แยกออกมาเป็นเอกเทศไม่เกี่ยวข้องกับสามทฤษฎีที่กล่าวมาแล้ว ทฤษฎีที่ให้ความสำคัญกับสภาพทางภูมิศาสตร์ตั้งอยู่บนฐานแนวคิดเกี่ยวกับสถานที่ที่ตั้งโดยหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมควรจะเข้ามาช่วยบริหารจัดการหรือมีหน้าที่เกี่ยวข้องในระดับท้องถิ่นด้วย เช่น หน่วยงานแก้ไขฟื้นฟูในชุมชนซึ่งเป็นหน่วยงานที่รับผิดชอบการบังคับโทษที่เกิดขึ้นในชุมชนแทนที่จะใช้คุกหรือตาราง หรือหน่วยงานอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องควรเปิดสำนักงานสาขาในลักษณะสำนักงานเพื่อนบ้าน (neighborhood office) เพื่อให้การช่วยเหลือด้านยุติธรรมชุมชนแก่ชาวชุมชนโดยจัดชั่วโมงการทำงานและการให้บริการให้มีความยืดหยุ่นเหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นนั้นๆ และบริการจัดหาข้อมูลสำคัญๆ ต่างๆ ให้กับชาวชุมชน เป็นต้น (จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย และ มุฮัมหมัดรอฟีอี มุชอ.2550 :13)

2. แนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับเจตคติ

2.1 ความหมายของเจตคติ

นักจิตวิทยาและนักการศึกษาได้ให้ความหมายของเจตคติไว้ดังนี้

วิลโลว์รอน บันส์ (2547 : 32) ได้สรุปว่าเจตคติ หมายถึง ความรู้สึก ความคิดเห็น ที่บุคคลมีต่อบุคคล สถานการณ์ สถาบันและข้อเสนอใดๆซึ่งเป็นความพร้อมก่อนที่จะตัดสินใจตอบสนองทั้งในทางที่ยอมรับหรือปฏิเสธ

สุรางค์ ไคว่ตระกูล (2545:366) กล่าวว่า เจตคติเป็นแนวโน้มที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมสนองตอบต่อสิ่งแวดล้อมหรือสิ่งเร้า ซึ่งอาจเป็นได้ทั้งคน วัตถุสิ่งของ หรือความคิด เจตคติอาจจะเป็นบวกหรือลบ ถ้าบุคคลมีเจตคติทางบวกต่อสิ่งใดก็จะมีพฤติกรรมที่จะเผชิญกับสิ่งนั้น แต่ถ้ามีเจตคติในทางลบก็จะหลีกเลี่ยง

ปรียาพร วงศ์อนุตโรจน์ (2543:237-242) ให้ความหมายของเจตคติว่า หมายถึง ความชอบ ความไม่ชอบ ความลำเอียง ความคิดเห็น ความรู้สึกเชื่อฝังใจของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง มักจะเกิดขึ้นเมื่อเรารู้หรือประเมินสิ่งนั้นๆเราจะเกิดอารมณ์ ความรู้สึกบางอย่างควบคู่ไปกับการรับรู้ นั้น เจตคติมีลักษณะเป็นทั้งพฤติกรรมภายนอกที่สังเกตได้ และเป็นพฤติกรรมภายในที่ไม่สามารถสังเกตเห็นได้โดยง่าย

ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ (2542:54) ได้ให้นิยาม เจตคติหรือทัศนคติ หมายถึง ความรู้สึกเชื่อ ศรัทธาต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด จนเกิดความพร้อมที่จะแสดงการกระทำออกมา ซึ่งอาจจะไปในทางดีหรือไม่ดีก็ได้ เจตคติยังไม่เป็นพฤติกรรมแต่เป็นตัวการที่จะทำให้พฤติกรรม ดังนั้นเจตคติจึงเป็นคุณลักษณะของความรู้สึกที่ซ่อนเร้นอยู่ภายในใจ

ประสิทธิ์ ทองอุ่น (2542 : 29) ให้ความหมายของเจตคติ คือ เป็นความรู้สึกและปฏิกิริยาความพร้อมที่จะกระทำในเชิงบวกหรือในเชิงลบที่มีต่อเป้าหมาย

สุวิทย์ หิรัญยกานนท์ (2540 : 21) ได้ให้ความหมายของเจตคติ คือ แนวความคิดเห็นท่าที หรือความรู้สึกของบุคคลต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่ง เจตคติมีทั้งดีและไม่ดีทั้งนี้ย่อมสุดแล้วแต่ภาวะของสมองและอารมณ์ที่แสดงปฏิกิริยาต่อสิ่งนั้น สาเหตุเนื่องจากสิ่งเร้าและประสบการณ์ต่อสิ่งแวดล้อมที่ได้ประสบมา

ไฮลการ์ด (Hilgard.1962 อ้างถึงใน กฤษณา ศักดิ์ศรี.2540-182) ให้ความหมายของเจตคติ คือ แนวโน้มของการกระทำที่หันเหเข้าหาหรือถอยหนีจากวัตถุหรือสถานการณ์ต่างๆ

สรุปได้ว่า เจตคติ หมายถึง ความรู้สึกนึกคิดของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งโดยอาจเป็นไปได้ทั้งในทางบวกและทางลบ เช่น พอใจ ไม่พอใจ เห็นด้วย ไม่เห็นด้วย ซึ่งมีอิทธิพลที่จะทำให้บุคคลแสดงพฤติกรรมที่จะตอบสนองสิ่งนั้นในลักษณะที่แตกต่าง

2.2 ลักษณะของเจตคติ

สุวรงค์ โค้วตระกูล (2545 : 367) ได้อธิบายลักษณะของเจตคติไว้ดังนี้

- 1) เจตคติเป็นสิ่งที่เรารู้
- 2) เจตคติเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้บุคคลกล้าเผชิญกับสิ่งเร้าหรือหลีกเลี่ยง ดังนั้นเจตคติจึงมีทั้งทางบวกและทางลบ
- 3) เจตคติประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ องค์ประกอบเชิงความรู้สึก อารมณ์ (Affective component) องค์ประกอบเชิงปัญญาหรือการรู้คิด (Cognitive Component) และองค์ประกอบเชิงพฤติกรรม (Behavior component)
- 4) เจตคติเปลี่ยนแปลงได้ง่าย การเปลี่ยนแปลงเจตคติอาจเปลี่ยนแปลงจากทางบวกเป็นทางลบ ซึ่งบางครั้งเรียกว่า การเปลี่ยนแปลงทิศทางของเจตคติ หรืออาจเปลี่ยนแปลงความเข้มข้น (Intensity) หรือความมากน้อย
- 5) เจตคติเปลี่ยนแปลงไปตามชุมชนหรือสังคมที่บุคคลนั้นเป็นสมาชิก เนื่องจากชุมชนหรือสังคมหนึ่งๆอาจมีค่านิยมที่เป็นอุดมการณ์พิเศษเฉพาะ ดังนั้นค่านิยมเหล่านี้จึงมีอิทธิพลต่อเจตคติของสมาชิกสังคมนั้น ซึ่งในกรณีที่ต้องการเปลี่ยนแปลงเจตคติต้องเปลี่ยนแปลงค่านิยม
- 6) สังคมประกิต (Socialization) มีความสำคัญต่อการพัฒนาการทางด้านเจตคติของเด็ก โดยเฉพาะเจตคติต่อความคิดและหลักการที่เป็นนามธรรม เช่น อุดมคติ เจตคติต่อเสรีภาพ ในการพูด การเขียน

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2543:242-245) กล่าวว่า เจตคติมีลักษณะดังนี้

- 1) เจตคติเกิดจากประสบการณ์ สิ่งเร้าต่างๆรอบตัว บุคคล การอบรมเลี้ยงดู การเรียนรู้ ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรม เป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดเจตคติ แม้ว่าประสบการณ์ที่เหมือนกันก็จะมีเจตคติที่แตกต่างกันไปด้วยสาเหตุหลายประการ เช่น สติปัญญา อายุ เป็นต้น
- 2) เจตคติเป็นความพร้อมในการตอบสนองต่อสิ่งเร้าเป็นการเตรียมความพร้อมภายในของจิตใจมากกว่าภายนอกที่จะสังเกตได้ สภาวะความพร้อมที่จะตอบสนองมีลักษณะที่ซับซ้อนของบุคคลที่จะชอบหรือไม่ชอบ ยอมรับหรือไม่ยอมรับ และจะเกี่ยวเนื่องกับอารมณ์ด้วย
- 3) เจตคติมีทิศทางของการประเมิน ทิศทางของการประเมิน คือ ลักษณะความรู้สึกหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้น ถ้าเป็นความรู้สึกหรือการประเมินว่าชอบ พอใจ เห็นด้วย ก็หมายความว่า เป็นเจตคติทางบวก แต่ถ้าผลการประเมินออกมาในทางที่ไม่ดี ก็หมายความว่า เป็นเจตคติทางลบ
- 4) เจตคติที่มีความเข้มข้น คือ มีปริมาณมากน้อยของความรู้สึก ถ้าชอบมากหรือเห็นด้วยอย่างยิ่งก็แสดงว่าเจตคติมีความเข้มข้นในระดับสูง

5) เจตคติที่มีความคงทน เจตคติเป็นสิ่งที่บุคคลยึดมั่นถือมั่นและมีส่วนในการกำหนดพฤติกรรมของบุคคลนั้น การยึดมั่นในเจตคติต่อสิ่งใดทำให้การเปลี่ยนแปลงเจตคติเกิดขึ้นได้ยาก

6) เจตคติมีทั้งพฤติกรรมภายในและพฤติกรรมภายนอก พฤติกรรมภายในเป็นสภาวะทางจิตใจซึ่งหากไม่ได้แสดงออกก็ไม่สามารถจะรู้ว่าบุคคลนั้นมีเจตคติอย่างไร ส่วนเจตคติที่เป็นพฤติกรรมภายนอกจะแสดงออกเนื่องจากถูกกระตุ้น และการกระตุ้นนี้ยังมีสาเหตุอื่นๆ ร่วมอยู่ด้วย เช่น บุคคลแสดงความไม่ชอบด้วยการดูต่ำคนอื่น และนอกจากเหตุผลของการไม่ชอบแล้วอาจเกิดจากการถูกทำทนายด้วย

7) เจตคติจะต้องมีสิ่งเร้าจึงเกิดการตอบสนองขึ้น แต่ก็ไม่จำเป็นว่าเจตคติที่แสดงออกจากพฤติกรรมภายใน และพฤติกรรมภายนอกจะสอดคล้องกัน เพราะก่อนแสดงออกบุคคลนั้นอาจปรับปรุงความรู้สึกที่จะกระทำให้เหมาะสมกับบรรทัดฐานของสังคม แล้วจึงแสดงออกมาเป็นพฤติกรรมภายนอก

สรุปได้ว่าเจตคติมีทั้งพฤติกรรมภายในและพฤติกรรมภายนอก พฤติกรรมภายในเป็นสภาวะทางจิตใจซึ่งหากไม่ได้แสดงออกก็ไม่สามารถจะรู้ว่าบุคคลนั้นมีเจตคติอย่างไร ส่วนเจตคติที่เป็นพฤติกรรมภายนอกจะแสดงออกเนื่องจากถูกกระตุ้น เจตคติเป็นแรงจูงใจที่จะทำให้บุคคลกล้าเผชิญกับสิ่งเร้าหรือหลีกเลี่ยง เป็นความพร้อมในการตอบสนองต่อสิ่งเร้า เปลี่ยนแปรไปตามชุมชนหรือสังคมที่บุคคลนั้นเป็น

2.3 ประเภทของเจตคติ

สุนันทา แก้วสุข (2544 : 43) แบ่งประเภทเจตคติยังได้เป็น 5 ชนิด

1) เจตคติในด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ (affective attitude) ประสบการณ์ที่คนหรือสิ่งของได้สร้างความพึงพอใจและความสุข จะทำให้มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น คนนั้น ตลอดจนคนอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกัน แต่ถ้าประสบการณ์ในคนนั้น สิ่งนั้น ทำให้เกิดความทุกข์ ความเจ็บปวด ไม่พอใจ ก็จะทำให้มีเจตคติที่ไม่ดีต่อคนนั้น สิ่งนั้น เช่น นักเรียนไม่ชอบเรียนคณิตศาสตร์ เรียกว่ามีเจตคติไม่ดีต่อการเรียนคณิตศาสตร์ เนื่องจากเคยสอบตก เรียนแล้วไม่เข้าใจ ถูกครูดุ และเข้มงวด เป็นต้น

2) เจตคติทางปัญญา (intellectual attitude) เป็นเจตคติที่ประกอบด้วยความคิดและความรู้เป็นแกน บุคคลอาจมีเจตคติต่อบางสิ่งบางอย่าง โดยอาศัยการศึกษาหาความรู้จนเกิดความเข้าใจและมีความสัมพันธ์กับจิตใจ คืออารมณ์และความรู้สึกร่วม หมายถึง มีความรู้จนเกิดความซาบซึ้งเห็นดีเห็นงามด้วย เช่น เจตคติต่อศาสนา เจตคติที่ไม่ดีต่อยาเสพติด

3) เจตคติทางการกระทำ (action-oriented attitude) เป็นเจตคติที่พร้อมจะนำไปปฏิบัติเพื่อสนองความต้องการของบุคคล เจตคติที่ดีต่อการพูดจาไพเราะอ่อนหวาน เพื่อให้คนอื่นนิยมชมชอบ เจตคติที่ดีต่องานในสำนักงาน

4) เจตคติทางด้านความสมดุล (balance attitude) ประกอบด้วยความสัมพันธ์ทางด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ เจตคติทางปัญญาและเจตคติทางการกระทำ เป็นเจตคติที่ตอบสนองความต้องการพื้นฐานที่เป็นที่ยอมรับของสังคมทำให้บุคคลมีพฤติกรรมที่นำไปสู่จุดมุ่งหมายของตนและเสริมแรงการกระทำเพื่อสนองความต้องการของตนต่อไป

5) เจตคติในการป้องกันตัว (ego-defensive attitude) เป็นเจตคติเกี่ยวกับการป้องกันตนเองให้พ้นจากความขัดแย้งภายในใจ ประกอบด้วยความสัมพันธ์ทั้ง 3 ด้าน คือ ความสัมพันธ์ด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ ด้านปัญญา และด้านการกระทำ เช่น ความก้าวร้าวของนักเรียนเกิดจากถูกเพื่อนรังแกจึงแสดงออกเป็นการระบายความขัดแย้งหรือความตึงเครียดภายในได้อย่างหนึ่งทำให้จิตใจดีขึ้น

ปรียาพร วงศ์อนุตรโรจน์ (2539 : 208 – 209) ได้แบ่งเจตคติออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

1) เจตคติทั่วไป (General attitude) ได้แก่ สภาพของจิตใจโดยทั่วไปเป็นแนวคิดประจำตัวของบุคคล เจตคติโดยทั่วไป ได้แก่ ลักษณะของบุคลิกภาพอันกว้างขวาง เช่น การมองโลกในแง่ดี การเคร่งในระเบียบประเพณี เป็นต้น

2) เจตคติเฉพาะอย่าง (Specific attitude) ได้แก่ สภาพจิตใจที่บุคคลมีต่อวัตถุสิ่งของ บุคคลสถานการณ์และสิ่งอื่น ๆ เจตคติเฉพาะอย่างนี้จะแสดงออกในลักษณะชอบไม่ชอบสิ่งนั้นคนนั้น ถ้าชอบหรือเห็นดีด้วยก็เรียกว่า มีเจตคติที่ดีต่อสิ่งนั้น แต่ถ้าไม่ชอบครุคนนี้ก็เรียกว่า มีเจตคติที่ไม่ดี

2.4 องค์ประกอบของเจตคติ

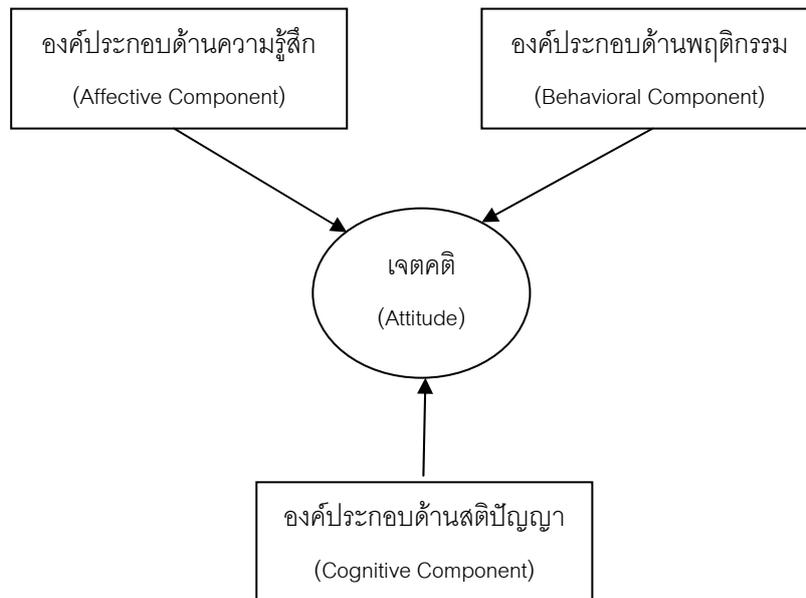
Feldman (1998 : 331) ได้เสนอรูปแบบไตรมิติของเจตคติ หรือที่เรียกว่า The ABC Tripartite Model ดังนี้

1) องค์ประกอบด้านความรู้สึก (Affective Component) คือผลรวมของการแสดงออกทางอารมณ์ในเชิงบวกและเชิงลบ

2) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) คือแนวโน้มหรือความตั้งใจที่จะแสดงพฤติกรรมในทางที่สะท้อนถึงเจตคติ

3) องค์ประกอบด้านสติปัญญา (Cognitive Component) คือ ความเชื่อ (beliefs) และความคิด (Thoughts) เกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของเจตคติ

ทั้งสามองค์ประกอบนี้มีปฏิสัมพันธ์กันและกันไม่สามารถแยกออกจากกันได้ การแสดงออกทางอารมณ์ส่งผลต่อการแสดงออกทางพฤติกรรม ในขณะที่ความเชื่อก็ส่งผลต่อการแสดงออกทางอารมณ์ดังแผนภาพที่ 2.3

แผนภาพที่ 2.3 รูปแบบไตรมิติของเจตคติ
(ที่มาจาก Feldman.1998:331)

ซึ่งสอดคล้องกับ ล้วน สายยศ และอังคณา สายยศ (2543 : 59) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบที่สำคัญของเจตคติ ไว้ 3 ประการ คือ

1) ด้านสติปัญญา (Cognitive component) ประกอบด้วยความรู้ ความคิด และความเชื่อที่ผู้นั้นมีต่อเป้าเจตคติ

2) ด้านความรู้สึก (Affective component) หมายถึง ความรู้สึกหรืออารมณ์ของคนใดคนหนึ่งที่มีต่อเป้าเจตคติ ว่ารู้สึกชอบหรือไม่ชอบสิ่งนั้น พอใจหรือไม่พอใจ หลังจากการสัมผัสหรือรับรู้เป้าเจตคติแล้ว สามารถแสดงความรักโดยประเมินได้ว่าสิ่งนั้นดีหรือไม่ดี

3) ด้านพฤติกรรม (Behavioral component) เป็นแนวโน้มของการกระทำ หรือแสดงพฤติกรรม เจตคติเป็นพฤติกรรมซ่อนเร้น ในขั้นนี้เป็นการแสดงแนวโน้มของการกระทำต่อเป้าเจตคติ เท่านั้นยังไม่แสดงออกมาจริง

ซึ่ง ปรียาพร วงศ์อนุตโรจน์(2543:237-242) ได้กล่าวว่า เจตคติประกอบด้วยองค์ประกอบ 3 ประการ คือ

1) องค์ประกอบด้านความรู้ ความเข้าใจ (Cognitive Component) เป็นองค์ประกอบด้านความรู้ความเข้าใจของบุคคลที่มีต่อสิ่งเร้านั้นๆ เพื่อเป็นเหตุผลที่จะสรุปความและรวมเป็นความเชื่อหรือช่วยในการประเมินสิ่งเร้านั้นๆ

2) องค์ประกอบด้านความรู้หรืออารมณ์ (Affective Component) เป็นองค์ประกอบด้านความรู้สึกหรืออารมณ์ของบุคคลที่มีความสัมพันธ์กับสิ่งเร้า ต่างเป็นผลต่อเนื่องมาจากการที่บุคคลประเมินผลสิ่งเร้านั้นแล้วมีความพอใจหรือไม่พอใจ ต้องการหรือไม่ต้องการสิ่งเหล่านั้น

3) องค์ประกอบด้านพฤติกรรม (Behavioral Component) เป็นองค์ประกอบทางด้านความพร้อมหรือความโน้มเอียงที่บุคคลจะประพฤติปฏิบัติหรือตอบสนองสิ่งเร้าในทิศทางที่จะสนับสนุนหรือคัดค้าน ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับความเชื่อหรือความรู้สึกของบุคคลที่ได้จากการประเมินผลพฤติกรรมที่แสดงออกมาจะมีความสอดคล้องกับความรู้สึกนั้น

นอกจากนี้ เพราพรธม เปลี้นนฏ (2542 : 99 -100) ได้กล่าวถึง องค์ประกอบเจตคติว่า เจตคติมีองค์ประกอบ 3 ด้าน คือ

1) องค์ประกอบทางการรู้ (Cognitive component) เจตคติของคนเริ่มต้นจากการมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ตนมีเจตคติเป็นอันดับแรก และความรู้สึกที่ประเมินค่าได้ว่าเป็นความรู้ทางบวก ทางลบ มีคุณ หรือมีโทษ การแสวงหาความรู้สึกเป็นสิ่งที่ช่วยชี้ให้เห็นว่า บุคคลนั้นมีเจตคติเรื่องนั้นเพียงใด ปริมาณของความรู้สึกจึงจำเป็นต่อการสร้างเจตคติของคน เจตคติในรูปนี้เกิดจากการรับรู้ คือการเรียนหรือรับทราบจากประสาทสัมผัส

2) องค์ประกอบทางการรู้สึก (Affective component) ความรู้สึก หรืออารมณ์เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดของเจตคติ เพราะความรู้สึกหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้นต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หมายถึง ความรู้ชอบ ไม่ชอบ พอใจ ไม่พอใจ ในสิ่งนั้น โดยทั่วไป การมีความรู้จะนำไปสู่การมีความรู้สึกต่อสิ่งที่มีความรู้นั้น

3) องค์ประกอบทางการพร้อมกระทำ (Behavioral component) คือ ความพร้อมทางพฤติกรรมหรือความพร้อมที่จะกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใดต่อมิสิ่งที่เจตคตินั้น

สุภี ไรจนวิเชียร (2542 : 362 - 263) กล่าวว่า พฤติกรรมด้านเจตคติ (Attitude) หรือ พฤติกรรมด้านจิตพิสัย (Attentive Domain) คือ พฤติกรรมของบุคคลที่แสดงออกมาในรูปของการ ยอมรับ ทศนคติ ค่านิยม ความรู้สึก ความสนใจ ความซาบซึ้ง ฯลฯ พฤติกรรมด้านความรู้สึกนึกคิด ของมนุษย์หรือด้านจิตพิสัยมีขั้นตอนของการเกิดมีดังนี้คือ

1) การรับรู้สิ่งเร้า พฤติกรรมขั้นนี้เป็นขั้นที่ได้รับประสบการณ์จากสิ่งแวดล้อม แล้วเกิด การรับรู้ว่าจะอะไรเป็นอะไร

2) การตอบสนอง พฤติกรรมขั้นนี้เป็นขั้นที่บุคคลเริ่มมีปฏิกิริยาโต้ตอบกับสิ่งแวดล้อม หรือ สิ่งเร้าที่มากกระตุ้น

3) การสร้างคุณค่า พฤติกรรมขั้นนี้เป็นขั้นต่อเนื่องจากการเต็มใจ พอใจตอบสนอง มากขึ้นเป็นลำดับ

4) การจัดระบบคุณค่า พฤติกรรมขั้นนี้เกิดจากการที่บุคคลได้คิดพิจารณารวบรวม และจัดระบบคุณค่าของสิ่งเร้าต่าง ๆ ที่มีลักษณะร่วมกันไว้ด้วยกันจนกลายเป็นระบบ

5) การสร้างลักษณะนิสัย เมื่อบุคคลได้จัดระบบคุณค่าต่าง ๆ ยอมรับและถือปฏิบัติ มากขึ้น ก็จะกลายเป็นลักษณะนิสัยประจำตัวของบุคคลนั้น ซึ่งแสดงพฤติกรรมออกมาตาม ลักษณะนิสัยที่ฝังอยู่ในจิตใจของแต่ละบุคคล

เจตคติของคนนั้นเริ่มต้นจากความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ตนมีเจตคติเป็นอันดับแรก จากนั้นจะ แสดงออกมาในลักษณะของความรู้สึกหรืออารมณ์ที่เกิดขึ้นต่อสิ่งหนึ่งสิ่งใด หมายถึง ความรู้ ชอบ ไม่ชอบ พอใจ ไม่พอใจ จากนั้นจึงกลายเป็นพฤติกรรม คือ แนวโน้มหรือความตั้งใจที่จะแสดง พฤติกรรมในทางที่สะท้อนถึงเจตคติ

2.5 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ

ธีระพร อูวรรณโณ (2535 : 457) ได้กล่าวว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติ มีอยู่ 4 ปัจจัย ด้วยกันคือ

1) ครอบครัวเป็นแหล่งสำคัญต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเจตคติของบุคคล โดยเฉพาะในช่วงที่บุคคลอยู่ในวัยเด็ก พ่อและแม่เป็นสมาชิกที่มีอิทธิพลต่อเด็ก พ่อ แม่ เป็นผู้ ถ่ายทอดความเชื่อ เจตคติ และค่านิยมในเรื่องต่างๆให้กับเด็กทั้งโดยเจตนาและไม่เจตนา

2) ผู้อื่นที่บุคคลพบปะด้วยอาจมีมากมายในชีวิตของแต่ละบุคคล เช่น เพื่อน และ ครู อาจารย์ ในสังคมไทยต่างมีอิทธิพลในการถ่ายทอดเจตคติเรื่องต่างๆเช่น เจตคติทางบวกต่อ พวกพ้อง จากสถาบันศึกษาเดียวกัน และเจตคติทางลบต่อสถาบันการศึกษาอื่น ครู อาจารย์

3) สื่อมวลชน เป็นแหล่งสำคัญอีกแหล่งหนึ่งต่อการเกิดและการเปลี่ยนแปลงเจตคติ ผู้รับในด้านอิทธิพลของการโฆษณาทางสื่อมวลชนในประเทศสหรัฐอเมริกาได้มีการตั้งคณะกรรมการขึ้นมาทบทวนงานวิจัยที่ส่วนมากทำหลังจากปี ค.ศ.1971 รวม 21 เรื่อง หลักฐานทางวิจัยบ่งชี้อย่างชัดเจนว่า การโฆษณามีอิทธิพลอย่างมากในการที่จะทำให้เกิดเจตคติทางบวกและทางลบ

4) ประสบการณ์ทางตรงกับที่หมายของเจตคติ ความคิดที่ว่าเจตคติและพฤติกรรมเป็นสาเหตุซึ่งกันและกันนั้น ก็คือเจตคติสามารถเกิดจากการที่บุคคลได้มีประสบการณ์ทางตรงกับที่หมายและจะเป็นเจตคติที่สอดคล้องกับพฤติกรรมของบุคคลมากกว่าเจตคติที่เกิดขึ้นโดยอ้อมในอีกด้านหนึ่ง หากบุคคลเคยมีเจตคติต่อที่หมายหนึ่งที่เกิดขึ้นโดยอ้อม เช่น การได้ยินได้ฟังจากผู้อื่น หรือได้ชมทางโทรทัศน์หากต่อมาเขามีโอกาสมีประสบการณ์ทางตรงกับที่หมาย ประสบการณ์ทางตรงนี้อาจย้ำเจตคติเดิมของเขา หรือเปลี่ยนแปลงเจตคติของเขาไปในทางบวกหรือทางลบก็ได้

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวมีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง ถ้าความคิดความรู้สึกและพฤติกรรมถูกระทบไม่ว่าในระดับใดก็ตาม จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติทั้งสิ้น นอกจากนี้องค์ประกอบต่างๆในกระบวนการสื่อสารล้วนแต่มีผลกระทบท่อการเปลี่ยนแปลงเจตคติได้ทั้งสิ้น

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

อรพินทร์ สุวัฒน์ปุระ (2551 :บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การจัดการความขัดแย้งและอาชญากรรมโดยยุติธรรมชุมชน กรณีศึกษาบ้านแม่ยางล้าน อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ เป็นการศึกษาเชิงอธิบายวิจัยที่ชุมชนแม่ยางล้านนำจารีตประเพณีและวัฒนธรรมซึ่งเป็นภูมิปัญญาการจัดการความขัดแย้งและอาชญากรรมโดยคนในชุมชน รวมทั้งรูปแบบและกระบวนการจัดการการทำงานของผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย และผลการจัดการ คือ ความพึงพอใจและความปรองดองสมานฉันท์ของคนในชุมชน ผู้ให้ข้อมูล คือ ผู้จัดการความขัดแย้งและอาชญากรรม ผู้กระทำความผิด ผู้เสียหาย ผู้เกี่ยวข้องแปดกรณีศึกษา และคนในชุมชน รวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์ สัมภาษณ์เชิงลึก สันทนากลุ่ม สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม วิเคราะห์ข้อมูลโดยการแยกแยะเป็นหมวดหมู่ ดีความโดยการกำหนดคำสำคัญ แล้วนำข้อมูลที่ผ่านกระบวนการวิเคราะห์มาประมวลอธิบายเชิงคุณภาพตามกรอบทฤษฎีที่กำหนด

การนำจารีตประเพณีมาใช้ในการจัดการความขัดแย้ง เกิดจากวัฒนธรรมความเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติ (ผี) ของคน ปกาเกอญอ ที่เชื่อว่าประพตติดีจะได้รับควมคุ้มครองถ้าผิดจะถูกลงโทษ ความเชื่อมั่นได้ถูกปฏิบัติจนเป็นวิถีชีวิตวัฒนธรรมและได้นำความเชื่อนั้นมาจัดการความสัมพันธ์ไม่ให้เกิดการล่วงละเมิดระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับธรรมชาติและมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ จะต้องประกอบพิธีกรรมขอมาโดยผู้นำประเพณี (ฮีโซ) ชุมชนได้ความเชื่อนั้น ความคุมพฤติกรรมของคนในชุมชนไม่ให้เกิดการล่วงละเมิดต่อกันตลอดมา ต่อมาชุมชนขาดผู้นำประเพณีและมีคนภายนอกบุกกรุกเข้ามาทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และทำลายความคิดความเชื่อทั้งรัฐบาลมันโยบายล้มเลิกสัมปทานป่าไม้และต้องการให้ชุมชนลงไปอยู่บนพื้นราบ วัฒนธรรมความเชื่อไม่สามารถควบคุมและจัดการความขัดแย้งนั้นได้ ชุมชนจึงปรับประยุกต์โดยนำความเชื่อมาจัดทำเป็นกฎและแนวทางของชุมชนเพื่อใช้ควบคุมและจัดทรัพยากรธรรมชาติ และความสงบเรียบร้อยของชุมชน รวมทั้งคัดเลือกคณะกรรมการขึ้นมารับผิดชอบอย่างเป็นทางการเป็นรูปธรรม เพื่อให้คนภายนอกและหน่วยงานรัฐบาลยอมรับและได้ใช้จัดการความขัดแย้งมาจนถึงปัจจุบัน

กระบวนการจัดการความขัดแย้งดำเนินการในชุมชนในรูปกรรมการโดยการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย รูปแบบไม่เป็นทางการด้วยการล้อมวงสนทนาในบรรยากาศที่เป็นมิตรไม่มีใจทักจำเลย ไม่มีการใช้อำนาจ ใช้ความเชื่อ ภาษาและวัฒนธรรมชุมชน ระยะเวลาในการจัดการความขัดแย้งประมาณ 2-10 วัน การบังคับโทษตามกฎหมายของสิ่งเหนือธรรมชาติ (ผี) โดยการประกอบพิธีกรรมและกฎของชุมชนโดยการชดใช้ค่าเสียหายหรือการขอขมา การฝ่าฝืนไม่ทำตามกฎของผีเจ้านายชุมชนจะไม่ให้ร่วมพิธีกรรมหรือขับออกจากชุมชน และถ้าไม่ตกลงทำตามกฎของชุมชนจะถูกดำเนินการตามกฎหมาย

ผลการจัดการ ผู้กระทำผิดส่วนใหญ่ ผู้เสียหายและผู้เกี่ยวข้องทุกกรณีศึกษารวมทั้งคนชุมชน มีความพึงพอใจและเห็นว่ากระบวนการจัดการความขัดแย้งและอาชญากรรมมีความเป็นธรรม เข้าถึงง่าย ไม่เสียเวลาและค่าใช้จ่าย รวมทั้งรู้สึกสบายใจและมั่นคงปลอดภัยในกระบวนการจัดการความขัดแย้งของชุมชน เป็นการพึ่งพาตนเองด้านการจัดการความยุติธรรมและอยากให้มีการถ่ายทอดและปลูกฝังสู่คนรุ่นใหม่ต่อไป

ณัฐพงษ์ สุวรรณพาณิชย์ (2550 : บทคัดย่อ) ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมในกระบวนการ ยุติธรรมชุมชน ศึกษากรณีสำนักงานอัยการสูงสุด มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1. เพื่อศึกษา ภารกิจ ความเป็นไปได้และกรอบแนวคิดในการให้ยุติธรรมชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในภารกิจของ สำนักงานอัยการสูงสุด 2. เพื่อศึกษารูปแบบการบริหารงานที่เหมาะสมของสำนักงานอัยการสูงสุด ในการใช้กระบวนการยุติธรรมชุมชนเข้ามาช่วยปรับเสริม

ผลการศึกษาพบว่า

1. มาตรการการชะลอการฟ้องเป็นมาตรการที่สำคัญอันหนึ่งในการนำมาใช้กับภารกิจของ สำนักงานอัยการสูงสุดนอกจากนั้นยังมีภารกิจอื่นๆ อีก 13 ภารกิจที่สามารถนำยุติธรรมชุมชนเข้า มาช่วยปรับเสริมได้

2. มีความเป็นไปได้สูงในการนำยุติธรรมชุมชนมาใช้ปรับเสริมกับภารกิจของสำนักงาน อัยการสูงสุด เพราะยุติธรรมชุมชนมีความสำคัญและเป็นประโยชน์ต่อกระบวนการยุติธรรมและต่อ สำนักงานอัยการสูงสุด

3. รูปแบบที่เหมาะสมของการนำยุติธรรมชุมชนเข้ามาปรับเสริมกับภารกิจของสำนักงาน อัยการสูงสุดมีอยู่ 3 รูปแบบ ได้แก่ (1) รูปแบบคณะกรรมการ (2) รูปแบบการประสานงาน (3) รูปแบบเป็นที่ปรึกษา

4. แนวทางในการนำมาตราการการชะลอการฟ้องมาใช้ในสำนักงานอัยการสูงสุดนั้นต้องมี พระราชบัญญัติชะลอการฟ้องเพื่อใช้เป็นกฎหมายและเป็นแนวทางในการนำมาตราการการชะลอ การฟ้องมาใช้ต่อไป

5. ผลการวิจัยยังเป็นแนวทางเพื่อการตัดสินใจเกี่ยวกับการบริหารจัดการภารกิจหลักของ สำนักงานอัยการสูงสุด รูปแบบใหม่ ที่ให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม

จุฑารัตน์ เอื้ออำนวย (2548 :บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษาเรื่อง “กระบวนการยุติธรรมเชิง สมานฉันท์: การปรับกระบวนการทัศน์กระบวนการยุติธรรมไทย” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะ สำคัญในทางวิชาการและทางปฏิบัติของ “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” และเพื่อศึกษาว่า การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์และวิธีปฏิบัติว่าด้วยกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์เกิดขึ้น สังคมและกระบวนการยุติธรรมไทยได้อย่างไร การศึกษาใช้วิธีการอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคม (explanatory research) ตามแนวคิดสังคมนิยม (reslism approach) เก็บรวบรวมข้อมูลโดย การศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์ วิเคราะห์หรืออธิบายและแปลความข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เชิง เนื้อหา (content analysis) ผลการวิจัยสรุปสาระสำคัญได้ 2 ประการคือ

ประการแรก กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ (restorative justice) มีลักษณะสำคัญในทางวิชาการและทางปฏิบัติ คือ เป็นปรากฏการณ์ทางสังคมซึ่งมีลักษณะของ “ปรัชญา แนวคิด และทฤษฎี” ซึ่งมีกรอบทัศน์มุ่งสู่ความสันติสุขสมานฉันท์ทางสังคมที่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายนั้นได้ด้วย “กระบวนการวิธีเชิงสมานฉันท์” (restorative justice process) ใช้เป็นทางเลือกในทางแก้ไขปัญหาความขัดแย้งได้หลายระดับรวมทั้งระดับที่มีการดำเนินคดีในกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นชั้นที่มีความขัดแย้งสูงสุดในสังคม

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงกระบวนการทัศน์และวิธีปฏิบัติว่าด้วย “กระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์” ที่เกิดขึ้นในสังคมและกระบวนการยุติธรรมไทย นั้น อธิบายได้ว่ากรอบแนวคิดความสัมพันธ์เชิงเหตุผลที่ยึดเหนี่ยวเหตุการณ์เหล่านี้ไว้ด้วยกันระหว่าง “อิทธิพลของโลกาภิวัตน์ที่นำพากระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์สู่รัฐ-สังคม กระบวนการยุติธรรมไทย” อันเป็นปัจจัยภายนอก (outside-in) และความเสื่อมของกระบวนการยุติธรรม การเคลื่อนไหวทางสังคมกับการรับรู้มาใช้ของผู้นำการเปลี่ยนแปลงอันเป็นปัจจัยภายใน (inside-out) ที่มีอิทธิพลต่อการเกิดขึ้นของกระแสความนิยมกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์ มีการปรับกระบวนการทัศน์กระบวนการยุติธรรม และนำกระบวนการยุติธรรมเชิงสมานฉันท์มาใช้ในสังคมไทยตามลำดับ

มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต (2547 : บทสรุปการศึกษาวิจัยประจำปี) การสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรม

ผลจากการสำรวจความคิดเห็นของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมพบว่า ประชาชนส่วนใหญ่รับรู้และมีความเข้าใจว่าหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม ได้แก่หน่วยงานที่มีมานานแล้วในประเทศไทย เช่น ศาล อัยการ ตำรวจ และทนายความ ส่วนหน่วยงานที่จัดตั้งขึ้นใหม่ มีประชาชนเพียงส่วนน้อยเท่านั้นที่รับรู้ สำหรับการรับรู้ข้อมูลข่าวสารต่างๆ หรือบทบาทภาระหน้าที่ของหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมว่ามีอะไรบ้างนั้น ประชาชนส่วนใหญ่รู้จักสื่อมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งโทรทัศน์ ย่อมแสดงให้เห็นว่าโทรทัศน์เป็นสื่อที่มีอิทธิพลและเข้าถึงประชาชนได้อย่างทั่วถึง เมื่อพิจารณาถึงระดับความรู้และความเข้าใจของประชาชนที่มีต่อกระบวนการยุติธรรมแล้วพบว่าประชาชนส่วนใหญ่พอรู้เรื่องบ้างหมายถึงว่าพอเข้าใจบ้างเท่านั้น

ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานในกระบวนการยุติธรรม ในภาพรวมพบว่า ประชาชนจากกลุ่มตัวอย่างเกือบครึ่งหนึ่งเห็นว่าหน่วยงานต่างๆ ยังมีการประสานงานกันอยู่บ้าง ในขณะที่ประชาชนประมาณหนึ่งในสี่ของกลุ่มตัวอย่างเห็นว่าไม่ค่อยมีการประสานงานกันเท่าที่ควร และประชาชนเพียงจำนวนน้อยเห็นว่าไม่มีการประสานงานกันเลย ดังนั้น หน่วยงานต่างๆ ในกระบวนการยุติธรรมจึงควรเพิ่มการประสานงานกันให้มากขึ้น นอกจากนั้น ประชาชน

ในเรื่องความเหมาะสมของโครงสร้างใหม่ของกระทรวงยุติธรรมที่รวมหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเข้าไว้ด้วยกันยกเว้นศาลและตำรวจ พบว่าประชาชนกลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่งยังไม่ทราบข้อมูลรายละเอียดจึงไม่ให้ความเห็น ส่วนประชาชนประมาณหนึ่งในสี่มีความเห็นว่าเหมาะสมดีแล้วเพราะจะทำให้เกิดการประสานงานได้รวดเร็วขึ้น ส่วนประชาชนจำนวนน้อยที่เห็นว่าไม่เหมาะสมเนื่องจากมองว่าการทำงานยังมีความขัดแย้งกันอยู่ทำให้ไม่สามารถรวมกันได้ เป็นต้น ส่วนการเผยแพร่กฎหมายและขั้นตอนกระบวนการยุติธรรมให้ประชาชนได้รับรู้อย่างทั่วถึงและคุ้มค่า ประชาชนส่วนใหญ่เห็นว่าควรให้การอบรมแก่ทุกคนที่สนใจและให้การอบรมแก่ตัวแทนชุมชน

ทัศนคติของประชาชนที่มีต่อการดำเนินงานในกระบวนการยุติธรรมโดยจำแนกตามหน่วยงานต่างๆ พบว่าประชาชนจากกลุ่มตัวอย่างมากกว่าครึ่งหนึ่งเคยไปใช้บริการจากตำรวจ รองลงไปเป็นศาล และทนายความ น้อยที่สุดคืออัยการและราชทัณฑ์ตามลำดับ ในทำนองเดียวกันพบว่าประชาชนที่เคยไปรับบริการหรือเคยรับรู้หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมเช่น ตำรวจ อัยการ ศาล ราชทัณฑ์ และทนายความ มีระดับของปัญหาในภาพรวมน้อย ซึ่งปัญหาที่มีคล้ายๆ กัน เช่น เข้าถึงข้อมูลยาก , อยู่ไกลจากที่พักหรือที่เกิดเหตุ , บริการล่าช้า ใช้เวลานาน เป็นต้น ย่อมแสดงให้เห็นว่า การที่ประชาชนประสบกับปัญหาจากหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรม สะท้อนให้เห็นว่า การเข้าถึงข้อมูลยาก อาจเนื่องมาจากการบริหารจัดการเกี่ยวกับเทคโนโลยีสารสนเทศควรได้รับการพัฒนาให้มากขึ้น ควรพัฒนาบุคลากรให้มีคุณภาพสูงขึ้นเพื่อให้ประชาชนได้รับบริการได้รวดเร็วและสะดวกยิ่งขึ้น ฯลฯ

นอกจากนี้ประชาชนยังพบปัญหาเกี่ยวกับการไม่ได้รับความเป็นธรรม เลือกปฏิบัติ/ไม่มีความเสมอภาค, ค่าใช้จ่ายในการทำคดีสูง เป็นต้น

กรมคุมประพฤติ กระทรวงยุติธรรม (online : บทคัดย่อ) ได้ทำการศึกษา “โครงการยุติธรรมชุมชน โดยชุมชนเพื่อชุมชน จังหวัดเชียงใหม่และลำพูน” เป็นการศึกษายุติธรรมชุมชนโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง รวมทั้งวิเคราะห์และหาข้อจำกัดของยุติธรรมชุมชนรวมทั้งรูปแบบการสนับสนุนที่เหมาะสมเพื่อให้เกิดโครงการวิจัยยุติธรรมชุมชนของสำนักงานคุมประพฤติจังหวัดเชียงใหม่และลำพูน

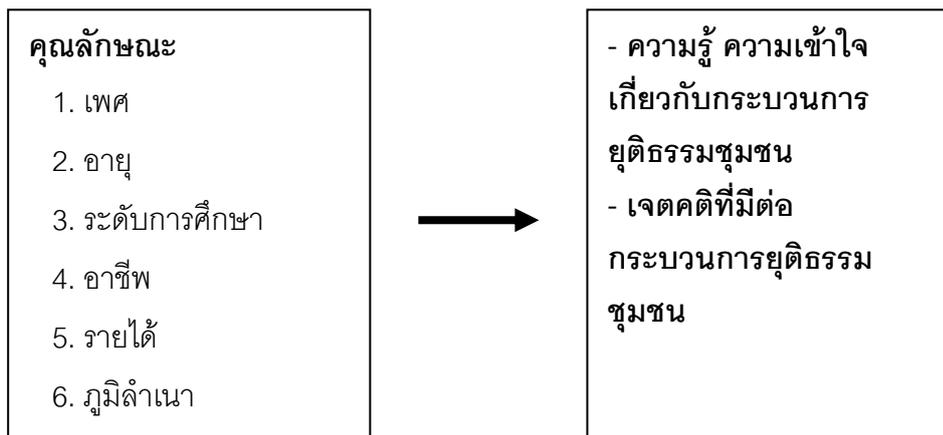
ผลการศึกษาพบว่า มีการอำนวยความสะดวกด้วยกรมีส่วน่วมของชุมชนตั้งแต่ดั้งเดิม ทั้งในสังคมตะวันตกและตะวันออกซึ่งผูกโยงการอำนวยความสะดวกไว้กับความเชื่อศาสนา จารีตประเพณีและอำนาจของสิ่งเหนือธรรมชาติที่อ้างถึงคือกฎแห่งกรรม ต่อมารัฐได้เข้ามามีบทบาท ในการกำหนดโทษและลงโทษผู้กระทำผิดมากขึ้น จนกระทั่งเมื่อมีการพัฒนารัฐชาติได้รวมอำนาจ การจัดการเข้าสู่ศูนย์กลางทำให้เกิด “คดีล้นศาล คนล้นคุก” ภาครัฐจึงได้แก้ไขปัญหาโดยการแก้ กฎหมายให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการความยุติธรรม รวมทั้งพัฒนาระบบการยุติธรรม ทางเลือกเพื่อเบี่ยงเบนคดีออกจากกระบวนการยุติธรรม และจากการศึกษา 4 ชุมชนในพื้นที่ จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า ปัจจุบันชุมชนยังมีฐานความเชื่อทางด้านศาสนา จารีตประเพณีวัฒนธรรม ที่ร่อยรัทคนในชุมชน มีกลไกในการป้องกันและจัดการความขัดแย้งและอาชญากรรมได้บาง ประเภทที่ไม่มีความซับซ้อนและไม่เกี่ยวข้องกับผู้มีอิทธิพลหรือองค์กรภาคราชการ นอกจากนี้ ชุมชนบางแห่งมีกฎกติกาของชุมชนแต่ยังขาดความมั่นใจในการนำมาจัดการความขัดแย้งและ อาชญากรรมในชุมชนและเกรงจะเกิดผลกระทบกับครอบครัว

จากการวิเคราะห์ระบบยุติธรรมชุมชน พบว่า มีการปรับโครงสร้างของส่วนราชการที่ เกี่ยวข้องกับการอำนวยความสะดวก และมีการแก้ไขกฎหมายให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมใน การอำนวยความสะดวกยุติธรรมมากขึ้น หน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมมีการเบี่ยงเบนคดีมาใช้ กระบวนการยุติธรรมทางเลือกเกือบทุกขั้นตอน นอกจากนี้ ยังมีหน่วยราชการที่ไม่อยู่ใน กระบวนการยุติธรรมมีการระงับข้อพิพาทในชุมชน รวมทั้งชุมชนเองได้พัฒนาจัดการความขัดแย้ง และการรักษาความสงบเรียบร้อยขึ้นในชุมชนเองด้วยความเชื่อและภูมิปัญญาและการมีส่วนร่วม ของชุมชนกับหน่วยงานภาครัฐ

รูปแบบการสนับสนุนให้เกิดโครงการยุติธรรมชุมชนที่เกิดจากการมีส่วน่วมอย่างแท้จริง พบว่า บุคลากรต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการและแนวคิดยุติธรรมชุมชนและความเชื่อมโยง กับงานคุมประพฤติ การเรียนรู้ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นด้วยการปฏิบัติการแบบมีส่วน่วม การ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างทีมงาน และระหว่างทีมงานกับชุมชน ทำให้ทีมงานเข้าใจแนวคิดการมี ส่วนร่วมมากขึ้นทำให้มีการรับฟังความคิดเห็นในการทำงานร่วมกันอย่างเท่าเทียมรวมทั้งปรับ วิธีการตั้งเป้าหมาย การปฏิบัติการและการสรุปหลังปฏิบัติการไปใช้ในงานประจำ การแลกเปลี่ยน ระหว่างทีมงานกับชุมชน ทำให้ทีมงานเห็นว่าชุมชนมีศักยภาพสามารถจัดการตัวเองได้และยังได้ นำวิธีการจัดการของชุมชนไปใช้ในการทำงานคุมประพฤติ การเติมเต็มของพี่เลี้ยงการศึกษาดูงาน สร้างความมั่นใจในการทำงานของทีมวิจัยได้มากขึ้นยุติธรรมชุมชนมีมาแล้วตั้งแต่อดีต มีเพียงบาง ช่วงบางตอนที่ถูกลบทิ้งด้วยกระบวนการจัดการของภาครัฐ และปัจจุบันการจัดการความยุติธรรม

ดังนั้นการมีส่วนร่วมในการอำนวยความสะดวกยุทธธรรมระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนจึงเป็นความต้องการของทั้งสองฝ่าย คงรอเพียงความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐในระดับนโยบายที่ต้องทำงานร่วมกันอย่างบูรณาการ ดังนั้น เพื่อให้เกิดรูปแบบของยุทธธรรมชุมชนเน้นการศึกษาการพัฒนาและมีส่วนร่วมในงานยุทธธรรมชุมชนบนฐานงานคุณประพฤติ ทั้งนี้ เพื่อให้ชุมชนสามารถดูแลรักษาความสงบเรียบร้อยและความปลอดภัยในชุมชนของตนเอง

กรอบแนวคิดในการวิจัย

แผนภาพที่ 2.4 แสดงกรอบแนวคิดในการวิจัย